

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу імені
проф. В. Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

«До захисту в ЕК»
В. о. декана факультету
_____ **Віта ЦИРУЛЬНІКОВА**
(підпис) (прізвище, ініціали)
«__» _____ 20__ р.

«До захисту допущено»
В. о. завідувача кафедри
_____ **Ірина МЕЛЬНИК**
(підпис) (прізвище, ініціали)
«__» _____ 20__ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

зі спеціальності _____ 242 «Туризм» _____
освітньо-професійної програми _____ «Туризмознавство» _____
на тему: «Розвиток рекреаційного потенціалу Львівської області»

Виконав: здобувач 2 курсу, групи 2-1М

_____ **Живиця Олеся Дмитрівна**
(прізвище, ім'я, по батькові повністю)

_____ (підпис)

Керівник: **Івченко Любов Олександрівна**
(прізвище, ім'я, по батькові повністю)

_____ (підпис)

Рецензент _____

_____ (підпис)

Я як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав(-ла) і не одержував(-ла) недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____
(підпис)

Київ – 2022 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Інститут (факультет) готельно- ресторанного та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного та готельного бізнесу
світній ступінь магістр
Спеціальність 242 «Туризм»

(код і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризмознавство»
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В. о. завідувача
кафедри туристичного та
готельного бізнесу**

Ірина МЕЛЬНИК
“ ” 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Живиці Олесі Дмитрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Розвиток рекреаційного потенціалу Львівської області

керівник роботи Івченко Любов Олександрівна, доцент, канд. фіз.-мат. наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом закладу вищої освіти від 25 листопада 2021р., № 909КС

2. Строк подання здобувачем роботи 11 лютого 2022р

3. Вихідні дані до роботи наукова, фахова література, інформаційні джерела з даними досліджуваних підприємств та територій

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Дослідити теоретичні засади рекреаційного потенціалу території.

Провести аналіз ресурсного потенціалу Львівської області.

Розробити пропозиції щодо розвитку рекреаційного туризму Львівської області.

Обґрунтувати соціально-економічне значення розвитку рекреаційного потенціалу Львівської області

5. Перелік графічного матеріалу

рисунків – 12, таблиць – 4, додатків – 2

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Івченко Л.О. доц. кафедри		
II	Івченко Л.О. доц. кафедри		
III	Івченко Л.О. доц. кафедри		
IV	Івченко Л.О. доц. кафедри		

7. Дата видачі завдання 1 жовтня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	01.09.2021-30.09.2021 рр	
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	01.10.2021-08.10.2021 рр.	
3	ВСТУП	11.10.2021-22.10.2021 рр.	
4	РОЗДІЛ 1 Теоретичний	25.10.2021-01.11.2021 рр.	
5	РОЗДІЛ 2 Аналітичний	05.11.2021-26.11.2021 рр.	
6	РОЗДІЛ 3 Проектний	29.11.2021-10.12.2021 рр.	
7	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел. Додатки	13.12.2021-24.12.2021 рр.	
8	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедру та попередній захист у комісії	28.12.2021-21.01.2022 рр.	
9	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	24.01.2022-03.02.2022 рр.	
10	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедру	11.02.2022 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	23.02.2022 р.	

Здобувач

_____ (підпис)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Живиця О.Д.
(прізвище та ініціали)

Івченко Л. О.
(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ
ЖИВИЦІ ОЛЕСІ ДМИТРІВНИ НА ТЕМУ: «РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Магістерська робота складається з 100 сторінок. Кількість розділів - 4, рисунків - 12, таблиць - 4, додатків - 2.

Об'єктом дослідження виступають туристично-рекреаційні ресурси Львівської області.

Предметом магістерської роботи є територіальна диференціація туристично-рекреаційних ресурсів та особливості їх використання у програмах розвитку туризму Львівської області.

Мета магістерської роботи полягає в проведенні аналізу та оцінці рекреаційного потенціалу території та формуванні найбільш ефективних пропозицій розвитку цього потенціалу на території Львівської області.

У I розділі роботи розглянуто теоретичні аспекти рекреаційного потенціалу та його методів оцінки, а саме, розкрито поняття туристично-рекреаційного потенціалу та факторів, що на нього впливають, методи оцінки, основні показники, чинники та напрями розвитку.

Розділ II даної роботи присвячений оцінці та аналізу ресурсного потенціалу Львівської області. Надана загальна характеристика цієї території. Проведено аналіз ринку туристичних послуг, туристичної інфраструктури, економічних аспектів розвитку туризму території та ресурсного потенціалу області.

У III розділі розглянуто внутрішній ринок рекреаційного туризму та фактори, що впливають на його розвиток. Розроблено рекреаційний тур по Львівській області та проведено економічне обґрунтування доцільності його впровадження.

У IV розділі розроблено портрет клієнта, як один із методів визначення рентабельності розробленого туру та надано рекомендації з удосконалення розвитку рекреаційного туризму.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рекреаційний туризм, туристичний потенціал території, Львівська область, розробка туру.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ	9
1.1 Рекреаційний потенціал та його особливості	9
1.2 Методи оцінки рекреаційного потенціалу території	14
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	21
2.1 Аналіз розвитку ринку туристичних послуг	21
2.2 Аналіз розвитку туристичної інфраструктури	26
2.3 Економічні аспекти розвитку туризму території	32
2.4 Аналіз ресурсного потенціалу Львівської області	37
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	46
3.1 Аналіз внутрішнього ринку рекреаційного туризму	46
3.2 Розробка рекреаційного туру у Львівській області	54
3.3 Економічне обґрунтування туру	62
Висновки до розділу 3	65
РОЗДІЛ 4 СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	67
4.1 Розробка портрету клієнта як метод дослідження рентабельності розробленого туру	67
4.2 Рекомендації з удосконалення розвитку рекреаційного туризму	71
Висновки до розділу 4	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Господарський комплекс України зараз переживає великі зміни та перебудови, це необхідно для створення ефективної національної економіки. В той самий час, для прискорення темпів зростання економіки регіональних господарських систем потрібно знаходити та завоювати можливі ресурси. Це відкриє нові можливості для нарощування потенціалу. Однією із пріоритетних галузей економіки України є туризм, оскільки він характеризується високою прибутковістю, швидкою окупністю інвестицій та соціальною спрямованістю.

Проте, багато факторів, таких як: постійні адміністративні реформи в туризмі, невтішний стан економіки, епідемія коронавірусу та світова криза - негативно позначаються на розвитку туристичної галузі України.

Однією з найбільших проблем є неефективне використання наявного туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України, що призводить до втрати можливостей розвитку певних видів туризму на цій території. Рекреаційний потенціал території це складова, що формує туристичну привабливість території та цікавість локального турпродукту. Саме зазначені обставини сформували вибір теми і зміст завдань.

Актуальність теми. З розвитком туристичної галузі проблема ефективного використання туристичних ресурсів загострилась. В умовах постійних змін в туристичній сфері все менше і менше уваги приділяється дослідженню туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, що призводить до нелогічного користування територією. Таким чином, актуальність дипломної роботи визначається необхідністю поглибленого дослідження туристично-рекреаційного потенціалу території, підходів до його оцінювання.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в проведенні аналізу та оцінці туристично-рекреаційного потенціалу території та формуванні найбільш ефективних шляхів розвитку рекреаційного туризму.

Відповідно до даної мети основними завданнями дипломного дослідження являються:

1) Визначити сутність понять: рекреаційний потенціал, туристичні ресурси, рекреант та дослідити методи оцінки рекреаційного потенціалу території;

2) Проаналізувати ринок туристичних послуг, туристичну інфраструктуру Львівщини та її забезпеченість туристичними ресурсами;

3) З'ясувати стан внутрішнього ринку рекреаційного туризму;

4) Розробити рекреаційний тур та його економічне обґрунтування;

5) Визначити методи дослідження рентабельності розробленого туру;

6) Розробити практичні рекомендації щодо розвитку рекреаційного туризму.

Об'єктом дослідження виступає рекреаційний потенціал Львівської області.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методологічні та практичні питання розробки шляхів розвитку рекреаційного туризму.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань застосовувалися такі методи, як метод експертних оцінок, аналіз та порівняння, тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо розвитку рекреаційного потенціалу Львівської області

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Рекреаційний потенціал території та його особливості

Вже багато десятиліть рекреація в сфері туризму є одним із найпривабливіших та розвинутих напрямків відпочинку серед туристів усього світу. Саме ця сфера туризму є міцним фундаментом соціально-економічного розвитку деяких країн, міст або регіонів, за рахунок створення нових робочих місць та можливостей для місцевого населення мати кращий рівень життя. Туризм, як глибоке явище, має вплив на розвиток не тільки вузькопрофільних підприємств та закладів, а й на такі великі суміжні галузі, як – транспорт, зв'язок, торгівля, виробництво сувенірної продукції, сфера надання послуг, ресторанне та готельне господарство, будівництво і т.д.. Окрім вище написаного, туризм це - спосіб міжкультурної комунікації, спосіб збереження культурної спадщини, традицій та звичаїв, спосіб прикути необхідну увагу до проблем збереження багатьох історичних пам'яток. За рахунок раціонального використання природними, історико-культурними, інформаційно-технологічними ресурсами туристично-рекреаційна діяльність має великий вплив на стан економіки країн та регіонів. Так як, туристична сфера розвивається та формується досить активно та інтенсивно, то разом з цим з'являються або розширюються різні нові поняття. Таким чином, спочатку в наукових колах було виокремлено поняття «рекреаційний» (рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси тощо). Проте, зараз коректніше вживати більш комплексні поняття, які поєднують в собі різні сторони діяльності в межах одного туристично-господарського комплексу. Саме тому, в словнику з'явилися такі поняття, як «туристично-рекреаційний ресурс», «туристично-рекреаційна діяльність», «туристично-рекреаційний комплекс», «туристично-рекреаційний потенціал», і т.д.. Це не заперечує сутність неповноти понять, які були запропоновані попередніми дослідниками, проте це підкреслює новизну

підходів до вивчення туризму та сучасних потреб господарського комплексу в цілому. Аналіз научних робіт демонструє те, що в одних працях використовується поняття «туристичні ресурси», в інших – «туристичний потенціал», а іноді дані словосполучення вживаються одночасно в значенні синонімів. У багатьох працях використовуються словосполучення «туристично-рекреаційний потенціал» та «рекреаційно-туристичний потенціал» - усе це підтверджує необхідність уточнення понятійного апарату для його застосування в науково-практичній діяльності для дослідження проблем та перспектив розвитку туризму. Слід зазначити, що конкретний зміст, який різні дослідники вкладають у визначення «туристично-рекреаційний потенціал», часто є складними для розуміння, оскільки широковідомих чи загальноприйнятих визначень цього поняття по відношенню до сфери туризму немає. При цьому сутність цього поняття не є елементарною і в туристичній галузі вона має бути окреслена певними межами. Туристично-рекреаційний потенціал території вивчали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні автори: Бутко М.П., Бутової Т.Г., Дунец А.Н., Дутчак С.В., Крупочкіна Є.П., Лось М.А., Святохо Н.В., Тельцової А.А., Пижової О.А., Шабаліної Н.В.

Для того щоб отримати глибоке розуміння поняття «туристично-рекреаційний потенціал», варто ознайомитись з концептуальними підходами до первинного визначення – «потенціал». В «Етимологічному словнику російської мови» зазначається походження слова «потенційний», як запозиченого у ХІХ столітті з французької мови, де «potentiel» (у перекладі латинської «potentialis», похідного від «potens») – «спроможний», буквально «спроможний бути» [1]. «Потенціал» також визначають як «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки раціональному підходу до використання ресурсів можуть стати «реальними можливостями». У Великій російській енциклопедії основою поняття «потенціал» вважається латинське слово «potentia», яке означає «засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану; вирішення будь-якого завдання; можливості окремої особи, суспільства,

держави в певній галузі». Дослідивши відому Інтернет-енциклопедію «Вікіпедія» можна зробити висновок, що в залежності від галузей праці, в яких застосовується це поняття - «потенціал» має велику кількість значень. Поняття «потенціал» можна зустріти у таких словосполученнях: людський потенціал – це приховані чи явні таланти окремої людини, що можуть розвиватися в майбутньому; трудовий потенціал – це сукупність якостей людини, що вказують на можливість її реалізації в певній сфері; творчий потенціал людини – це внутрішня творча енергія, розвиваючи яку ми набуваємо певні здібності. Так само це поняття нам трапляється в фізиці, біології, хімії, філософії та, навіть, суспільствознавстві.

Поняття «потенціал» свою багатоаспектність пояснює різноманіттям об'єктів та сфер, до яких воно дотикається. Основне, що об'єднує різні потенціали, це те, що практично всі вони складаються з певного комплексу можливостей чи здібностей в тій сфері, де використовується те, чи інше визначення. Тож, варто підмітити: в більшості визначень зазначається, що вся сукупність наявних можливостей націлена на отримання певного результату. Отже, поняття «потенціал» можна визначити як наявність у будького/будь-чого прихованих можливостей, або спроможність діяти та розвиватися у певних сферах. У науковій літературі часто можна зустріти уподібнення понять «потенціал» та «ресурси». Таким чином, наприклад, академік Л. І. Абалкін зазначає, що «потенціал» (економічний, підприємницький, виробничий) – це узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця та часу [2]. В. М. Архангельський під потенціалом розуміє засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної проблеми, тобто сукупність реальних нагромаджених ресурсів [3]. Основною відмінністю між визначеннями «ресурси» і «потенціал» є те, що перші існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому невіддільний від суб'єктів діяльності. Це означає, що «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівника, та колективу,

можливості підприємства ефективно розпоряджатися наявними ресурсами. Загалом, коректніше розмежовувати поняття «туристичні ресурси» і «туристичний потенціал», та розглядати їх з позиції можливості й здібності суб'єктів туристичної діяльності користуватися ресурсами в якості потенціалу. Можемо прийти висновку, що формування туристичного потенціалу території обумовлюється можливістю використання туристичних ресурсів в організації і розвитку туристичної діяльності в певному регіоні. Саме за рахунок того, що суб'єкти туристичної діяльності ефективно використовують свій туристичний потенціал території це гарантує успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону в цілому. Тож, ми розуміємо, що коли окремих регіон вивчивши основні аналітичні данні про туристичні ресурси території, формує туристичний потенціал, що відповідає можливостям суб'єктів туристичної діяльності використовувати туристичні ресурси регіону, то в такому випадку, туристичний потенціал сприяє підвищенню привабливості території для туристів, а туристичний регіон робить ще більш перспективним. Для наступних досліджень необхідним є визначення комплексності понять «туризм» і «рекреація». Згідно до чинного законодавства, «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [4]. Положення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» визначає рекреацію, як «відновлення за межами постійного місця проживання у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів розумових, духовних і фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, любительського та спортивного рибальства, полювання тощо» [5]. Тож, туризм і рекреація розрізняються наповненням понять: рекреація це нетривала рекреаційна діяльність, коли туризму притаманна зміна звичної обстановки, щоденної рутини. Зміст цих понять відрізняється також відношенням до подорожей за

службовими цілями (відряджень) – це невід’ємна частина туризму, а рекреація немає жодного відношення до цього виду діяльності. Бережна І. В. [6] зазначає, що оскільки, «рекреація» у перекладі з латинської мови означає «відновлення сил», а з французької – «перерву, відпочинок, розвагу, зміну темпу життя, що не пов’язаний безпосередньо з трудовою діяльністю», то фактично це означає проведення дій, які направлені на відновлення фізичного, психічного та духовного здоров’я. Тож, туризм, в першу чергу, відповідає за відпочинок, а рекреація за відновлення внутрішніх ресурсів людини. Відмінності є і в поняттях «турист» та «рекреант». Таким чином, відповідно до чинного законодавства України: – турист - це «особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов’язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін» [7]. А рекреант - це «особа, яка відновлює у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об’єктів своєї розумові, духовні і фізичні сили» [8]. Тобто, варто вживати поняття доречно до певної конкретної ситуації. До прикладу, людина відпочиває в курортно- оздоровчому комплексі, тобто в цьому випадку доцільніше вживати поняття «рекреант», хоча поняття «турист» також включає користування засобами розміщення, закладами харчування. Як правило, люди, що переміщуються з точки А, в точку Б за допомогою будь-якого виду транспорту, організовано чи самотійно, називаються туристами. Подорож – це і є відпочинок, адже туристи отримують позитивні емоції, нові відчуття, неймовірні спогади та як наслідок, відновлюють свої внутрішні життєвонеобхідні ресурси та оздоровлюються, тому тут також присутній елемент рекреації.

Дослідивши наповнення понять «потенціал», «ресурси», «рекреація», «туризм», «рекреант» та «турист», слід перейти до аналізу визначення «туристично-рекреаційний потенціал». Зрозуміло, що під рекреаційним потенціалом слід розуміти комплекс рекреаційних ресурсів певної території у чітко визначений час, які використовуються або можуть використані для

рекреації. Туристичний потенціал вказує на відношення потенціалу до сфери туризму, а рекреаційний потенціал на важливість відновлення сил людини в процесі відпочинку. Словосполучення «туристично-рекреаційний» є найбільш змістовним тому, що дає можливість поєднати і рекреацію, головна мета якої є відновлення внутрішніх ресурсів людини, і туризм, який має на меті не тільки задоволення потреби у відпочинку, а ще й професійно-ділові цілі. Тому, варто запам'ятати, що важливими чинниками туристично-рекреаційного розвитку території є її ресурси, структура, розмір, наповненість, динаміка і баланс джерел формування.

1.2 Методи оцінки рекреаційного потенціалу території

Дослідники, вивчаючи рекреаційний потенціал території визначили декілька підходів до вивчення цієї теми. Наприклад, Н.С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов рекомендують комплексну рекреаційну оцінку природних і культурно-історичних ресурсів. Оцінку природно-ресурсного потенціалу для рекреації розглядали М.Г. Ігнатенко, Н.Л. Крачило. Суспільно-географічні дослідження рекреаційної діяльності в Україні провадили такі вчені, як В.І. Азар, Л.О. Багрова, О.О. Бейдик, Ю.А. Веденін, І.П. Герасимов, Ф.Д. Заставний, І.В. Зорін, М.Г. Ігнатенко, Л.М. Корецький, В.С. Кравців, М.П. Крачило, В.Б. Кудрявцев, С.П. Кузик, Н.С. Мироненко, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Д. Пістун, В.С. Преображенський, В.П. Руденко, І.В. Смаль, Н.П. Стецько, І.Т. Твердохлебов, І.П. Чалая, О.І. Шаблій, О.А. Щербина та ін.

Враховуючи особливості рекреаційного потенціалу території такі науковці як, Н. П. Стецько, пропонує розглядати його в два етапи.

Перший етап складається з виділення рекреаційного потенціалу території як єдиного цілого і визначення його територіальних меж. Ті природні або історико-культурні об'єкти, які можуть бути використані з ціллю рекреації включаються в план такого дослідження. Виокремлення рекреаційного потенціалу території ускладнюється тим, що певна територія може бути задієна

не тільки для рекреації, а й в різних промислових та господарських комплексах. Тоді, можемо говорити про одночасне формування різних типів комплексів, які поєднуються лише певними зв'язками та реалізуються в інших видах природно-ресурсного потенціалу. Мірилом, для визначення територіальних меж рекреаційного потенціалу території прийнято вважати інтенсивність рекреаційної діяльності території. Можливим на цьому етапі є визначення економіко-географічного РПТ, який займає певну площу; просторове розміщення; розміщення по відношенню до великих міст і міських агломерацій, транспортних магістралей, туристичних маршрутів загальнодержавного та міжнародного значення.

Другий етап характеризується аналізом компонентних структур рекреаційного потенціалу території таких як: природні ресурси, історико-культурні ресурси, інфраструктура територій – приймаючи до уваги розвиток різних видів рекреації та їх значення в структурі господарства території. Перш за все, варто дослідити наповненість територію певними видами рекреаційних ресурсів, їх освоєність, можливість подальшого використання і доцільність розвитку нового виду рекреації. Наступним кроком компонентного дослідження рекреаційного потенціалу території є аналіз значення рекреаційних ресурсів у створенні нових галузей рекреації, а також виявлення перспективних та наповнених рекреаційних ресурсів, їх безпосередній вплив на розвиток нових видів рекреації. Доцільно виокремити головні рекреаційні сфери, які створюються на базі використання рекреаційного потенціалу території, і визначити, яке місце вони займають в галузевій структурі господарства території. Це надасть можливість визначити силу впливу тих чи інших видів рекреаційних ресурсів на формування та розвиток компонентної структури рекреаційного потенціалу території, а також порівняти його з іншими видами потенціалів. Останнім кроком компонентного дослідження рекреаційного потенціалу території є розробка шляхів майбутнього розвитку тих видів рекреації, яким відповідають найперспективніші рекреаційні ресурси

О.О. Бейдик запропонував свою методику оцінки природно-ресурсного потенціалу території [9]. Ця методика розроблена на основі характеристик природно-ресурсного потенціалу та зроблена в розрізі областей України і АР Крим, тож доцільно її використовувати в регіональних і локальних рекреаційно-географічних дослідженнях. Нижче зазначено головні характеристики природно-антропогенних рекреаційних ресурсів країни та її областей.

У природному блоці О.О. Бейдик виділив такі складові ресурси: геологічні (спелеологічні), орографічні, кліматичні, гідрографічні, рослинні, тваринного світу. Створення такої групи відображає значимість цих ресурсів для організації рекреаційної діяльності. Бал оцінки спелеологічних ресурсів регіону визначено з урахуванням:

- 1) закарстованості;
- 2) довжини порожнин;
- 3) глибини порожнин.

У разі оцінювання орографічних ресурсів до уваги брали якісні характеристики рельєфу, враховували найвідоміші гірські вершини в межах тієї чи іншої області (автономії). Кліматичні ресурси оцінено за показниками:

- 1) середня температура липня;
- 2) тривалість періоду з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$;
- 3) річна кількість опадів.

У разі оцінювання гідрографічних ресурсів враховували площі актуальних смуг і рекреаційних акваторій морів, актуальних смуг та акваторій річок, озер, водосховищ. Під час бального оцінювання рослинних ресурсів до уваги брали дві характеристики лісопокритої площі території (лісам як вагомійшому для організації рекреації та туризму типу рослинності віддавали перевагу порівняно з іншими типами - рослинністю степів, луків, боліт):

- 1) площу лісів;
- 2) залісненість території.

Бальну оцінку мисливсько-промислових тварин (тваринних ресурсів) виконували за такими складовими:

- 1) щільності заселення лисиці звичайної;
- 2) поширення та щільності заселення куниці лісової та куниці кам'яної;
- 3) щільності заселення зайця-русака;
- 4) щільності заселення кабана;
- 5) щільності заселення оленя благородного;
- 6) щільності заселення козулі європейської;
- 7) щільності заселення лося європейського.

Інтегровальний бал природного блоку визначили як суму складових балів покомпонентної оцінки.

Основою бальної оцінки природно-антропогенних рекреаційних ресурсів (геосистем, у складі яких є природні й антропогенні об'єкти, які використовують у туристично-рекреаційному господарстві, - природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, зоологічні, дендрологічні, регіональні ландшафтні парки) взято площу природоохоронних територій регіонів України. Оцінці підлягають території, які за властивостями природного середовища, призначенням і станом ландшафтів можна розглядати як потенційні рекреаційні (лікувальні) ресурси). Рекреаційна придатність природно-антропогенних ландшафтів виявляється стосовно окремих видів рекреації. Характер та якісні параметри поєднання складових природного середовища визначають направленість та спеціалізацію рекреаційного використання регіону.

Природний потенціал рекреації складається також з історико-культурних та архітектурних пам'яток. Пам'ятки історії, культури чи архітектури, що були створені людиною, мають суспільно-виховне значення, приносять естетичне задоволення та становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності називаються історико-культурними туристичними ресурсами. До них відносять об'єкти, які мають історичну, архітектурну, мистецьку чи етнографічну цінність.

Історико-культурні туристичні ресурси також прийнято оцінювати за певною методикою. Однією з існуючих є методика С.П. Кузика, яка характеризується поділенням об'єктів на 13 підгруп, які отримані в результаті структуризації п'яти підвидів ресурсів. Оцінювання відбувається за п'ятибальною шкалою.

Ресурси, які належать до групи історико-архітектурних, біосоціальних, подієвих, до таких, яким притаманна своя специфіка чи унікальний пізнавальний потенціал чи особлива специфіка дослідження називаються суспільно-історичними. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси це одна з основних частин туристичного іміджу території, важливою складовою змісту туристичних карт. Проаналізувавши наявні публікації картографічних творів і спробувавши описати властивості об'єктів, які визначають рекреаційну цінність, можна зробити висновок, що історико-культурні пам'ятки мають позначатися на карті особливими відмітками:

- матеріальність (чи втілена пам'ятка в матеріальний об'єкт);
- ступінь збереженості;
- форму, призначення і використання;
- хронологію;
- цінність.

Також, деякі пам'ятки можуть мати такі ознаки:

- зв'язок з історичними подіями та життям окремих видатних осіб;
- тип історичної події ;
- рід діяльності особи;
- архітектурний стиль тощо.

О. О. Бейдик розробив також методику оцінювання архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів, яка є глибшою та деталізованішою ніж у С.П. Кузика. Це оцінювання також відбувається за бальною системою. Сенс методики полягає у тому, визначити кількість найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд. Це була одна із перших спроб методологічного осмислити феномен пам'яток архітектури у вітчизняній географії.

Для визначення оцінки інфраструктури рекреаційно-туристичних ресурсів зважають на такі фактори:

- 1) кількість закладів оздоровлення та відпочинку;
- 2) кількість туристичних готелів.

Біосоціальні рекреаційні ресурси – це культурно-історичні об'єкти, чи об'єкти, пов'язані з певними видатними особами.

Подієві рекреаційні ресурси - важливі події які колись відбувалися на певній території (політичні, військові, культурні, економічні, екологічні). Цей різновид рекреаційно-туристичних ресурсів уведений у вітчизняну рекреаційну географію О.О. Бейдиком, який запропонував і відповідну методику їхнього дослідження [9]. Визначити оцінку цих ресурсів можна підрахувавши кількість найвизначніших біосоціальних і подієвих об'єктів.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши сутність понять рекреаційний потенціал, туристичні ресурси і т.д. можна узагальнити, що створення туристичного потенціалу території дає можливість використовувати туристичні ресурси в організації і розвитку туристичної діяльності на території певного регіону. Також, це дає можливість суб'єктам туристичної діяльності ефективно розпоряджатися рекреаційним потенціалом території та забезпечувати свій успішний розвиток.

Підбиваючи підсумки, вважаю доцільним дати визначення поняттю «туристично-рекреаційний потенціал» - це існування певних можливостей та ресурсів, які можуть використовуватися для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності.

Отже, рекреаційний потенціал території - це сукупність природних, історико-культурних ресурсів та їх властивостей, якими можна користуватися у рекреаційній діяльності. Він є фактичною складовою та функціональним фундаментом для рекреації. Оцінка рекреаційного потенціалу території демонструє, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними факторами є важливими чинниками, що впливають на розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону.

Туристично-рекреаційний потенціал це комплекс пов'язаних між собою природних та матеріальних засобів, які в результаті сумісної роботи, здатні продукувати турпродукт. Збільшення користування певним ресурсом автоматично збільшує ріст туристично-рекреаційного потенціалу території. Тобто, природних, лікувальних, культурно-історичних, розважальних об'єктів, які можуть бути задіяні в організації туристичної діяльності, автоматично підвищує туристичний потенціал території на якій це відбувається. Причиною цього є приплив коштів від туристичних, оздоровчих, рекреаційних та розважальних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів та забезпечення умов ефективного функціонування капіталу.

Україна має потужний рекреаційний комплекс, проте розвиток комплексу стимулюється низкою проблеми, як от підвищення пропускної здатності

рекреаційного господарства, нерівномірність його використання, тобто сезонність, тощо. Нерозв'язаною залишається проблема територіальності розміщення рекреаційного природокористування.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Аналіз розвитку ринку туристських послуг

Протягом останніх років туристична сфера займає лідерські позиції серед найприбутковіших видів бізнесу і має чи не найбільше можливостей для подальшого динамічного розвитку. Однією з найбільших складових у рекреаційно-туристичному комплексі України є Львівська область, яка заслужено займає одне з до п'яти місць серед найпривабливіших туристичних регіонів нашої країни. Це підтверджується тим, що Львівська область займає друкге місце серед регіонів України по кількості туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності в Україні 2020 року (рис.1)

Рисунок 2.1 Ранжування регіонів України у 2020 році за кількістю туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності.

Львівська область багата не тільки на пам'ятки історії, архітектури і культури, а й на різноманітні природні ресурси: лікувальні мінеральні води та грязі, сприятливі кліматичні умови, водні та лісові ресурси, неймовірні ландшафти. Наявність різноманітних та унікальних рекреаційних ресурсів

сприяє активним дослідженням регіону та провадженню діяльності, яка направлена на задоволення пізнавальних, лікувальних, спортивних та духовних потреб туристів. Таким чином, дослідження сучасних проблем, потреб та можливостей розвитку Львівського туристично-рекреаційного регіону є актуальним сьогодні. Цю проблематику в свої наукових працях вивчали багато долідників, зокрема О. Бейдика, О. Любі-цевої, В. Мацоли, С. Кузика, В. Стафійчука, І. Рожка, тощо. Деякі дослідники більш детально вивчали окремі види природних та історико-культурних ресурсів Львівщини. Так, наприклад, в роботі В. Кравціва та співавторів проведено аналіз рекреаційного потенціалу Львівської області та визначено стратегію його освоєння та подальшого розвитку, а в монографії О. Клапчук оцінено рекреаційно-туристичні ресурси Львівщини, проведено дослідження їх структуру та територіального поділу. Втім, досліджень, що стосуються сучасного стану та подальшого розвитку туристично-рекреаційної сфери Львівщини, недостатньо, особливо, якщо порівнювати з іншими областями України.

З даної проблематики, було опрацьовано наукові публікаціїї нормативно-правові акти та Інтернет ресурси. Львівщина – серед всіх регіонів України має чи не найбільш привабливе різноманіття туристично-рекреаційних можливостей та перспектив розвитку. Туристична привабливість регіону — це наявність туристичних ресурсів, сучасної розвиненої матеріально-технічної бази туризму, доступної і достатньої інформації про регіон, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально- економічного ефекту [10].

Туристична привабливість Львівської області базується на:

- природних туристичних ресурсах (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні);
- історико-культурних туристичних ресурсах (археологічні, сакральні, історичні, архітектурні, мистецькі, подієві);

- туристичній інфраструктурі (велике різноманіття готельних, санаторно-курортних та ресторанних закладів, система транспорту та туристичні фірми).

Завдяки наявності цих ресурсів Львівська область успішно сформувала на своїй території пропозиції, які вдовольняють пошанувачів будь-якого виду туризму: культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, науково-освітнього, релігійного, мисливського, сільського, екологічного, етнічного, спортивно-оздоровчого, ділового, відпочинково-розважального, і т.д. Природні ресурси, які зустрічаються на Львівщині дають право цій території займати місце однієї з провідних областей України за наявністю рекреаційних ресурсів, таких як лікувальні мінеральні води, лікувальні грязі, сприятливі кліматичні умови, водні та лісові ресурси. В природно-рекреаційному потенціалі України, Львівська область займає близько 5,4%, і за цією ознакою її опередила тільки Закарпатська область. Серед усіх ресурсів цього регіону саме природні ресурси - 14,6%, коли середній показник по іншим регіонам України — 9,5%). Розмаїття ландшафтів, густота річкової мережі, рівень лісистості (28,5%, 7 місце в Україні), велика кількість бальнеологічних ресурсів (7 типів мінеральних вод із 8 відомих в бальнеології, понад 200 джерел) – це все також є складовими туристичної привабливості регіону. На Львівщині нараховується 330 об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. 1 природний заповідник та 3 національних парки. Частка заповідних об'єктів під загальної площі регіону складає близько 5,6% (7 місце по Україні). Більш детально з розподілом площі заповідного фонду за об'єктами на 2020 рік можна ознайомитися на рис.2.2.

¹ За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

² За даними департаменту екології та природних ресурсів Львівської облдержадміністрації.

Рисунок 2.2 Природні ресурси Львівської області 2020 рік

Багате історичне минуле – це одна із визначальних компонентів туристичної привабливості Львівщини. В цілому на території області налічується близько 4 тисячі пам'яток архітектури та містобудування, з яких 794 — національного значення (19,3% від загальної кількості по Україні), 1817 сакральних об'єктів тацерков (15%) та 56 історичних населених місць (13,8%) – все це виводить Львівську область на 1 місце по Україні по різноманіттю та збереженості історико-культурних та архітектурних ресурсів. На Львівщині налічується найбільша кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні – це історичний центр м. Львова, дерев'яні церкви у м. Жовкві, м. Дрогобичі, с. Потеличі та с. Маткові. Тут створено 5 історико-культурних заповідників державного значення у Львові, Жовкві, Белзі, Нагуєвичах та Тустані, а також музеї-заповідники «Олеський замок» та «Золочівський замок».

Туристично-громадська діяльність у Львівській області забезпечується також роботою різних асоціацій: Львівська асоціація розвитку туризму, Львівський обласний осередок Спільки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, Товариство власників осель «Галицькі оселі», Західно українська туристична асоціація, Львівська Асоціація туристичних організацій та інші.

Робота цих асоціацій ґрунтується на реалізації державної політики у сфері туризму, забезпеченні прав громадян на відпочинок, реабілітацію та охорону здоров'я, залученні інвестицій, пропаганді та популяризації українського туристичного продукту.

У структурі організованих туристичних потоків Львівщини в останні роки переважає виїзний туризм. У 2019 р. його частка складала 51% і була нижчою, ніж в цілому по Україні (64%). Внутрішній і в'їзний туризм становили 34% і 15% відповідно. Частка внутрішнього туризму поступово зменшується (в т. ч. і за рахунок збільшення кількості самодіяльних поїздок), а частка іноземців, що користуються послугами львівських туристичних підприємств, виявляє слабку тенденцію до зростання. За останні роки знизилась кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами Львівської області – це детально зображено на рис.2.3

Рисунок 2.3 Кількість туристів, обслужених туристичними підприємствами за останні 5 років на території Львівської області.

2.2 Аналіз розвитку туристської інфраструктури Львівщини

Туристична інфраструктура, як одна із складових туристично-рекреаційного потенціалу досліджувалась авторами різними підходами. В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух визначають її як сукупність штучно створених рекреаційних закладів та супутніх об'єктів, побудованих за рахунок державного інвестування. У той же час, В.С. Кравців, Л.С. Гринів та інші пишуть, що вона є матеріальним і організаційним підґрунтям розвитку туризму,

охоплюючи об'єкти туристичної діяльності, розміщення, харчування та транспорту, а також мають історико-культурну цінність.

Туристична інфраструктура - це комплекс різних суб'єктів туристичної діяльності, які надають послуги з розміщення, харчування, оздоровлення та відпочинку та транспорту.

Індустріальний підхід до задоволення туристичного попиту сформував індустрію туризму як міжгалузевий комплекс із домінуючими внутрішніми організаційно-виробничими та фінансово-інформаційними зв'язками, з єдиною політикою кадрового забезпечення, яка ґрунтується на уніфікованих виробничих технологіях. Масове виробництво забезпечує здешевлення турпродукції, поставленої «на потік», навіть при індивідуалізації процесу споживання. Індивідуалізація турпродукту, тобто пристосування масового турпродукту до вимог і потреб конкретного споживача, все одно забезпечується системою маркетингових впливів, спрямованих на формування певного попиту (вид, місце відпочинку, сезон, термін, клас та інші параметри туру задаються виробником і пропагуються серед споживачів). Індустріалізація діяльності на ринку виробника обумовлює формування масових турпотоків, забезпечених відповідною транспортною інфраструктурою. На масовий туристичний потік розраховані сучасні засоби розміщення. Навіть потужності складових індустрії туризму пов'язані між собою, наприклад місткість літаків та місткість готелів - збільшення попиту на авіаперевезення стимулювало створення аеробусів значної місткості і, відповідно, готельних комплексів, сконцентрованих у курортних зонах. Тобто масовий попит, який створюється й регулюється індустрією туризму шляхом проведення рекламних кампаній та інших маркетингових заходів, забезпечується інтегрованими транспортними, готельними, туроператорами, дозвіллевими структурами, які діють на конкурентній основі, і взаємодіють організаційно-технологічно як ланки одного стандартизованого обслуговуючого процесу. Такі організаційні форми діяльності позначилися і на просторовій організації туризму, зокрема шляхом формування курортних зон, районів, вузлів, оскільки територіаль на

концентрація виробництва також спрямована на зменшення витрат і здешевлення одиниці продукції.

Індустрія туризму на сьогоднішній день є міжгалузевим комплексом, який є елементом функціонально-компонентної структури господарства і інтегрованою системою галузей, виробництв та видів діяльності, об'єднаних загальною метою задоволення потреб споживачів. В основі виокремлення туристичної інфраструктури покладено об'єктивні системні функціональні, синергетичні, еволюційні та управлінські відносини, які характеризуються взаємопов'язаністю компонентів.

Комплексні зв'язки між підприємствами різних галузей, причетних до організації туристичного продукту, відповідно до етапів процесу обслуговування, з точки зору системного підходу дозволяють виокремити функціонально-стадійні підсистеми, представлені сполученнями різномірних функціонально-галузевих елементів інфраструктури, що виконують однорідні функції в сфері туризму.

Табл. 2.1

Компоненти туристичної інфраструктури

Підсистеми	Структури	Компоненти
Інституційно-організаційна	Правова	1. Законодавча 2. Митна служба 3. Консульська служба
	Фінансово-економічна	1. Система оподаткування 2. Система страхування 3. Фінансова система та обмінний курс валют
	Кадрова	1. Система підготовки кадрів 2. Система наукових досліджень і науково-дослідних розробок
Функціонально-господарська	Гостинності	1. Готельне господарство 2. Громадське харчування 3. Сфери надання додаткових послуг
	Транспорту	1. Авіаційний 2. Автомобільний

		<ol style="list-style-type: none"> 3. Залізничний 4. Водний
	Туристичної та оздоровчої діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Туристичні підприємства 2. Екскурсійні бюро 3. Санаторно-курортні установи 4. Оздоровчі заклади
Територіально-господарська	Туристичні ресурси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Природно-рекреаційні 2. Культурно-історичні 3. Інфраструктурні
	Соціально-демографічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Населення 2. Розселення та історія формування територій 3. Традиційна етнічна культура населення
	Господарські	<ol style="list-style-type: none"> 1. Господарський комплекс території 2. Інфраструктурні системи 3. Адміністративно-територіальний устрій і система управління

Туристична інфраструктура забезпечує технологічну єдність транспортного, туристичного, культурного, обслуговування, організації харчування, інших допоміжних послуг. Високий рівень кадрової підготовки, використання ІТ технологій, що забезпечує конкурентоспроможність підприємств на туристичному ринку, доступність інженерних мереж – це все забезпечує рівень якості послуг. Масовий туристичний потік на Західній Україні сформував необхідність впровадження універсальних технологій і стандартів та контролю якості, що дозволить забезпечити відповідність світовому туристичному ринку послуг.

Останнє десятиліття Львівська область показує гарні результати у розвитку туристичної інфраструктури, це пов'язано з проведенням масштабних подій на території України, які посприяли збільшенню туристичних потоків: Євро-2012, Євробачення-2017, Ліга чемпіонів (фінал) 2018 і т.д. Попри всі старання та високі вимоги, якість послуг вагомо не підвищилась. Т.О. Скрипко зазначає, що лише до 10% вітчизняних готелів відповідають міжнародним

стандартам, а введена ще у 2008 р. обов'язкова сертифікація містить стандарти, розроблені без урахування європейського досвіду [11]. Автор вказує на основні проблеми розвитку туристичної інфраструктури, а саме: невідповідність внутрішніх і зовнішніх механізмів регулювання розвитку, невизначеність подальшого використання об'єктів для окупності інвестиційних проектів. Тим паче, через практично повне фінансування об'єктів з бюджету держави, зникла можливість для суб'єктів господарювання запроваджувати та реалізовувати власні проекти для розвитку інфраструктури регіону. Держава навіть знизила рівень оподаткування для задіяних категорій підприємств, але це не покращило ситуацію, адже туристи залишилися невдоволеними співвідношенням ціни та якості. В Європі, ціни на проживання в готелях з таким рівнем сервісу та комфорту були нижчими в 3-5 разів ніж в Україні.

Однією з важливих проблем Львівського регіону є невідповідність наявної туристичної інфраструктури світовому рівню та сучасним вимогам споживачів туристичного ринку. Насамперед, це візові, митні та прикордонні процедури, які відрізняються від загальноприйнятих міжнародних практик. Значна кількість дрібних приватних санаторно-курортних, рекреаційних та інших закладів розміщення унеможлиблює проведення стандартизації послуг та їх контроль – це призводить до гальмування розвитку інфраструктури території.

Дослідження туристичної інфраструктури Львівської області демонструє, що оздоровчо-відпочинковий комплекс характеризується розвинутим наповненням (понад 300 закладів, кількість оздоровлених за останні 3 роки склала майже 1,3 млн. осіб), різноманітною гірськолижною базою та широким вибором видів туризму - культурологічний, історичний, кваліфікований, діловий, релігійний, екотуризм, спортивний та агротуризм.

Львівська область насичена різноманітними об'єктами дозвілля, на території зареєстровано понад 4000 пам'яток історії та культури (більшість з них знаходиться в м. Львів), національний парк "Сколівські Бескиди" та "Яворівський", спеціальні економічні зони "Курортполіс Трускавець" та "Яворів" і т.д.

Під час створення та реалізації турпродукту формуються функціонально-господарські, виробничо-технологічні, інформаційно-комунікативні, фінансово-економічні зв'язки. Вони виконуються системою підприємств з надання послуг елементів інфраструктури території: гостинності, транспорту та посередницьких послуг з організації туристичних подорожей. Ці горизонтальні функціональні зв'язки визначають названу підсистему як галузь туризму.

Стан транспортної інфраструктури Львівщини характеризується високою щільністю транспортної мережі, проте незадовільним технічним станом і невідповідністю світовим стандартам. Це вимагає розробки цільової програми формування транспортних полімагістралей із розвиненою інфраструктурно-логістичною системою, здатною опрацьовувати зростаючий транспортний потік з мінімальними витратами часу.

¹ За даними регіональної філії «Львівська залізниця» ПАТ «Укрзалізниця».

² За даними Служби автомобільних доріг у Львівській області.

³ З урахуванням комерційних вантажних/пасажирських перевезень, виконаних фізичними особами – підприємцями.

Рисунок 2.4 Транспортні перевезення вантажів та пасажирів Львівської області в 2020 році

Аналізуючи статистику, що подана на Рис. 2.4 можна дійти висновку, що найпопулярнішим видом транспорту у Львівській області є автомобільний (50,3% від усіх перевезень), на другому місці – трамвайний, адже саме цей вид транспорту дуже розвинений, особливо в містах.

Розвиток туристичної інфраструктури Львівщини охоплює також специфічні інформаційні системи зв'язку і комунікацій, що забезпечує

покращення логістики різноманітних служб сервісу та організацію культурно-розважального обслуговування.

2.3 Економічні аспекти розвитку туризму території

Зміни в соціальній політиці та економіці, що відбуваються зараз в нашій державі, вимагають нових рішень та змін у стратегії розвитку та в механізмах державного регулювання. У Гаазькій декларації з міжнародного туризму (1989 р.) зазначається необхідність у плануванні туризму на державному рівні органами виконавчої влади на комплексній і послідовній основі з урахуванням усіх аспектів феномену туризму [12].

Для того щоб уникнути кризових ситуацій у галузі туризму слід своєчасно удосконалювати принципи реалізації програм розвитку, контролювати дотримання повноважень та компетенцій суб'єктів туристичної діяльності, впроваджувати нові механізми розвитку туризму, як перспективної та рентабельної галузі економіки.

Ю.Б. Миронов у своїх дослідженнях наголошує, що сталий розвиток туризму - це розвиток, що дає можливість вдовольнити потреби туристів на теперішній момент, враховуючи важливість збереження можливості надати рекреаційні послуги повторно через певний відрізок часу. Основне завдання сталого розвитку туризму - задоволення найважливіших потреб і прагнень туриста. Важливо, що сталий розвиток туризму передбачає комплексну реалізацію наявних ресурсів так, щоб соціальні, естетичні та економічні потреби задовольнялися разом з історико-культурними та екологічними потребами людини.

Г.В. Казачковська, зазначила, що для сталого розвитку туризму та курортних територій важливо тримати рівновагу між збереженням природних, історичних, культурних ресурсів та економічними інтересами, соціальними потребами.

Стратегія сталого розвитку як цільова функція розвитку туризму концептуально визнана в Україні шляхом приєднання до Кіотського протоколу відповідно до Закону України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 4 лютого 2004 р. №1430-IV, декларуванням сталого розвитку туризму згідно з положеннями Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. №583) та окремими положеннями Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» (Закон України від 18.11.03 №1282-IV) [4]. Завдання розроблення механізму сталого розвитку туризму в Україні та в регіонах зокрема є сьогодні дуже актуальним.

Україна – це держава, яка має високий туристичний потенціал, ресурсну забезпеченість та велику кількість різноманітних пропозицій, проте зараз ми не можемо конкурувати з розвинутими туристичними державами. Створення конкурентноспроможного туристичного продукту, рекреаційного простору, забезпечення функціонування зон розвитку туризму сприятиме раціональній та ефективній експлуатації різноманітних туристичних ресурсів. Проте, є певний ряд факторів, який має дуже великий вплив на розвиток туризму в Україні сьогодні, один із них – це пандемія коронавірусу. Всім добре відомо, що найбільший сектор економіки, що постраждав через пандемію це сфера послуг, куди відноситься безпосередньо туризм. Для підтвердження цієї тези пропоную розглянути статистичні данні та порівняти ситуацію у 2019 році та 2020. (див. Рис.2.5, 2.6)

	2018	2019	2020
Колективні заклади розміщення¹			
кількість місць, од	13191	13188	12086
кількість осіб, що перебували у закладах, тис.	572,2	533,9	230,0
у тому числі іноземці	129,5	118,2	20,9
Готелі та аналогічні заклади розміщення¹			
кількість номерів	5642	5677	5371
кількість місць, од	11450	11430	10788
кількість осіб, що перебували у закладах, тис.	547,2	517,3	222,2
у тому числі іноземці	128,7	117,2	20,9
загальний час перебування осіб у закладах, тис. людино-днів	1325,9	1271,9	468,5
коефіцієнт використання місткості ²	0,32	0,30	0,12
	2010 ³	2015	2020
Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами області, тис. осіб	153,9	112,5	100,8
у тому числі			
в'їзні (іноземні) туристи	9,9	3,1	0,4
виїзні туристи (громадяни України, які виїжджали за кордон)	102,3	60,8	76,7
внутрішні туристи	41,7	48,6	23,7

¹ Без урахування закладів фізичних осіб-підприємців.

² Розраховано як частка від ділення загального часу перебування у закладі до кількості місць, помноженої на кількість днів роботи закладу.

³ 2010р. – за даними Державної служби туризму і курортів України.

Розподіл туристів, обслужених туроператорами та турагентами області у 2020 році

Рисунок 2.5 Розподіл туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності на території Львовської області у 2020 р.

	2010	2018	2019
Колективні заклади розміщення¹			
кількість закладів	...	129	130
у них місць	...	13191	13188
кількість осіб, що перебували у закладах, тис.	...	572,2	533,9
у тому числі іноземці	...	129,5	118,2
Готелі та аналогічні заклади розміщення¹			
кількість закладів	159	104	106
у них номерів	5359	5642	5677
кількість місць	11910	11450	11430
кількість осіб, що перебували у закладах, тис.	353,2	547,2	517,3
у тому числі іноземці	82,9	128,7	117,2
загальний час перебування осіб у закладах, тис. людино-днів	855,3	1325,9	1271,9
коефіцієнт використання місткості ²	0,20	0,32	0,30
Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами області, тис. осіб	153,9	182,3	249,4
у тому числі			
іноземці, які відвідали Україну	9,9	7,6	7,9
туристи - громадяни України, які виїжджали за кордон	102,3	112,8	159,2
внутрішні туристи	41,7	61,9	82,3

¹ Без урахування закладів фізичних осіб-підприємців.

² Розраховано як частка від ділення загального часу перебування у закладі до кількості місць, помноженої на кількість днів роботи закладу.

Розподіл туристів, обслужених туроператорами та турагентами області у 2019 році

Рисунок 2.5 Розподіл туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності на території Львовської області у 2020 р.

У 2019 р. відсоток іноземців, що відвідали Україну сягав 3,2% від всіх туристів, а в 2020 р. – 0,4% - це пов'язано з введенням локдаунів та відповідним закриттям кордонів для відвідувань. Що стосується внутрішнього туризму, то громадяни України, що відвідали Львівську область у 2019 році сформували 33% від усіх туристів, а в 2020 р. – 23,5%, що так само пов'язано з закриттям сполучень не тільки між країнами, а й між областями. При цьому у 2019 р. 63,8% жителів Львівської області виїхали закордон, а в 2020 р. цей показник виріс до 76,1%, це відбулось за рахунок того, що в цю цифру враховані не тільки туристичні цілі, а й робочі поїздки.

Єдиний шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму - це стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів із формування туристичного іміджу України та її регіонів.

Ефективна співпраця бізнесу, влади і громадських організацій, спрямована на виконання спільних програм, підніме Львівщину на якісно новий рівень, зміцнить її туристичний образ в Україні та Європі. Таким чином, у конкурентному середовищі має бути налагоджена взаємодія всіх складників у системі управління національною економікою (табл. 3).

Прикладний характер міжінституційної співпраці для ефективної підвищення привабливості туристично-рекреаційного потенціалу мають посилювати конкретні її напрями. Якщо для держави основним інтересом має бути забезпечення розвитку національної економіки, наслідковим проявом котрої є зростання добробуту та соціально-економічної безпеки її громадян, то для інших суб'єктів інтереси поряд з указаним полягають у такому:

- для бізнесу: поліпшення якісних характеристик туристичної продукції та задоволення потреб споживача через інноваційні технології на

національному ринку, зокрема з внутрішнім ресурсним залученням, а не через імпорتنі операції; більш ефективного використання туристичного та інтелектуально-трудоного потенціалу свого персоналу через упровадження новітніх технологій управління ним тощо;

- для освіти: підвищення якості освітніх послуг через залучення педагогів-практиків, можливості цільової підготовки з подальшим працевлаштуванням випускників, проходження їх практики, зокрема з недопущенням демографічних утрат еміграції, яка все більше прагне навчатися за кордоном (що надалі формує реальний ризик її подальшої там трудової діяльності);

- для науки: проведення актуальних, необхідних, із високим прикладним значенням наукових досліджень, у тому числі на основі договірних тем із суб'єктами господарювання й органами влади; підвищення авторитетності наукової думки у суспільстві з обґрунтуванням причин різних явищ і процесів в економіці, пошуком шляхів нівелювання негативних їх проявів;

- для громадськості: посилення важелів впливу на органи державної влади, бізнес-структури у захисті своїх інтересів: споживчих, розвитку, можливості продуктивної туристичної діяльності на батьківщині (в рідному населеному пункті), гідного матеріального добробуту (через результати туристичної діяльності) тощо.

З огляду на це, зважаючи на туристичний та рекреаційний потенціал Львівщини, існує велика потреба в системному підході до розвитку туристичної галузі області, розробленні й реалізації комплексу завдань і заходів, які забезпечуватимуть сталий розвиток туризму в регіоні, зокрема створення високоякісного туристично-рекреаційного продукту та формування конкурентоспроможної на внутрішньому й світовому ринках індустрії туристичних і рекреаційних послуг за рахунок ефективного використання туристичного та рекреаційного потенціалу, забезпечення на цій основі

комплексного розвитку території, реалізації її соціально-економічних інтересів за збереження екологічної рівноваги в регіоні.

2.4 Аналіз ресурсного потенціалу території

За наявністю рекреаційних ресурсів Львівська область займає одне з провідних місць в державі. Природні рекреаційні ресурси Львівщини представлені лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними, лісовими. Частка природно-рекреаційного потенціалу Львівщини у сумарному природно-ресурсному потенціалі України складає 5,377%. Серед карпатських областей за сумарним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона поступається лише Закарпаттю (7,036%). У структурі рекреаційних ресурсів області 70% припадає на ресурси відпочинку і туризму і 30% - на ресурси санаторно-курортного лікування [13]. У сумарному природно-ресурсному потенціалі Львівської області природні рекреаційні ресурси становлять 14,3%, що значно вище відповідного показника по Україні (9,5%) [13].

Провідне місце в структурі рекреаційного потенціалу області займають лікувальні мінеральні води. З восьми типів мінеральних вод, що застосовуються з бальнеології, на Львівщині відомо сім, які виділяються у чотири зони їх поширення.

В зоні поширення мінеральних неспецифічних вод типу "Нафтуса" розташовані курорти Трускавець (добовий дебіт родовища складає 47,2 м³, добу), Східниця (64,6 м³/добу), Верхньосиньєвидненське родовище та близько 40 інших проявів джерел "Нафтусі" із загальними розвіданими та прогнозними ресурсами понад 5000 м³/добу.

В зоні поширення лікувальних розсолів з підвищеним вмістом сульфатів розташований курорт Моршин (79,0 м³/добу). Сумарні розвідані та прогнозні ресурси лікувальних розсолів складають понад 600 м³/добу, з яких на даний час використовується лише приблизно 1 м³/добу.

На базі мінеральних сульфатних вод функціонують курорти Великий Любінь (запаси вод - 57,6 м³. добу), Немирів (320 м³/добу), Шкло (5,0 м³/добу). Загальні та прогнозні запаси даного типу вод сягають декількох тисяч м³/добу. В даний час використовується лише приблизно 250 м³/добу.

Найбільш відомі родовища мінеральних вод без специфічних компонентів і властивостей розташовані в смт. Одеську (220 м³/добу), с. Балучині (158 м³/добу), смт. Новому Милятині (138 м³/добу), с. Солуки (86 м³/добу). Загальні прогнозні їхні запаси складають близько 27000 м³/добу.

В області виявлено також вуглекислі мінеральні води (с. Климець, с. Боберка).

Лікувальні торф'яні грязі Львівщини, представлені Немирівським, Велико-Любінським, Моршинським родовищами та родовищем Шкло із загальними запасами 462 тис. м³, повністю забезпечують теперішні і перспективні потреби функціонування на їх базі санаторно-курортних установ.

На Львівщині розташоване найбільше в Україні родовище озокериту - Бориславське. Прояви озокериту є також в смт. Стара Сіль.

Крім бальнеологічних ресурсів Львівщина має інші природні рекреаційні Ресурси (ландшафтні, лісові, водні та ін.). Серед них особливий інтерес представляють гірські місцевості, придатні для гірськолижного спорту, зокрема, Славське, Тисовець, Розлуч, Турка та деякі інші.

З лісових ресурсів для розвитку рекреації та туризму найбільш придатні ліси "ерщої групи, які в області займають 271,1 тис. га, з них: ліси зелених зон - 137,7 тис. га, курортні ліси - 11,1 тис. га, ліси спеціального цільового призначення --.6 тис. га, заповідні ліси - 2,1 тис. га та інші.

Природно-заповідний фонд області станом на 1.01.2017 р. складався з 335 об'єктів загальною площею 112,9 тис. га (5,2% території області) і представлений всіма категоріями заповідності. Найціннішими з них є заповідник "Розточчя", національні природні парки "Яворівський" та "Сколівські Бескиди".

Для водних видів відпочинку, оздоровлення і туризму найбільш придатними є ріки: Дністер, Стрий, Свіча, Західний Буг, окремі штучні водойми в околицях Львова та Яворівському районі.

Таким чином, природний рекреаційний потенціал області є досить великий, проте використовується він далеко неефективно. Особливо це стосується бальнеологічних ресурсів, які навіть в Трускавці використовуються на 50 %, в інших курортах - на 2-10%. Лікувальні мінеральні води інших родовищ в кращому випадку використовуються для розливу (Солуки, Олеська, Надбужанська та інші).

Історико-культурні рекреаційні ресурси. Область є найбільшою в Україні за кількістю, різноманітністю і ступенем збереження архітектурно-містобудівної спадщини, яка представлена всіма типами будівель широкого хронологічного періоду — від Княжої доби до середини ХХ століття.

Пам'ятки архітектури - найбільш цінні туристичні об'єкти. Всього в області взято під охорону 3965 споруд ХІІ-ХХ століть (25 % від усієї кількості в Україні), у тому числі 512 - загальнодержавного значення. Основна частина об'єктів -2313 - зосереджена у Львові, який за їх кількістю та різноманітністю займає перше місце в державі.

На базі комплексів історико-культурної та містобудівної спадщини в області створено 5 заповідників: державні історико-архітектурні заповідники у містах Львові та Жовкві, "Нагуєвичі" в Дрогобицькому районі, "Тустань" у Сколівському районі, державний музей-заповідник "Одеський замок" в Буському районі. На основі збережених архітектурних пам'яток в Старому Селі, Свіржі, Уневі, Золочеві, Підгірцях, Одеську, Жовкві, Крехові створений туристичний маршрут "Золота підкова".

Окрім природних та історико-культурних ресурсів, які складають привабливість Львівської області ця територія має ключові особливості, що формують багаторічний та глибокий інтерес громадян до Львівщини.

Одне з цих особливостей є львівська говірка – це міська говірка, яка була сформована у м. Львові через сплетіння різних мов і культур, а саме – це

польсько-українська говірка з вкрапленням німецької та єврейської лексики. Ця говірка з'явилася на початку 20-ого століття та стала дуже популярною серед відомих письменників, сценаристів, поетів, акторів і інших світських персон, крім цього ця говірка стала невід'ємною складовою образу батяра. Батяри – це львівська субкультура, яка існувала з середини дев'ятнадцятого століття до середини двадцятого століття. Назва «батяр», імовірно, виникла від угорського «betyar», що означає особу, яка має дивні погляди і робить непередбачувані вчинки, авантюриста, гульвісу. Спочатку (у першій половині XIX століття) батяри були хуліганамі, гульвісами і кишеньковими злодіями. Згодом вони перестали красти і бешкетувати, натомість всіляко почали висміювати «стару кряку» Австро-Угорську імперію. Відома історія, коли батяр, гуляючи площею Ринок, привселюдно заявив, що «має імператора в одному місці». Його одразу ж арештувала жандармерія. Проте батяри найняли йому адвоката, який зумів звести у суді його вину до вказання невірної місця перебування Франца Йозефа I, за що його засудили на два дні у в'язниці.

Батяри набували кумедних і романтичних рис. Їхнім лозунгом служив заклик: «Любити Львів, любити жінок і любити жартувати». Участь окремих батярів на польському боці в польсько-українській війні спричинила розповсюдження легенди про «геройських батярів і дітей» як головних творців перемоги польських військ. Популярності батяри набули у часи Польської республіки, коли популяризувалася їхня мова — львівська гвара та батярські пісні. Батяри залишили у спадок гумористично-ліричні пісеньки, анекдоти, оповідки, які сьогодні називають «батярським фольклором». Тепер, з 2008 року 1 травня Львів щорічно святкує День батяра з гаслом: «Батяри всіх країн, об'єднуйтеся!».

Багато аспектів формує інтерес до певної території, проте зараз, в часи широкого асортименту послуг та ресурсів туристи не просто звертають увагу на можливість якісного харчування, а вирізняють гастрономію як одну із важливих складових майбутньої подорожі. Львівська область славиться своєю гастрономією на всю Україну, як і більшість західних областей, адже завдяки

сплетінню різних культур на данній території сформувалася різноманітна та цікава кухня.

В основі гастрономічної культури Львівської області можна виокремити декілька головних «культур»: кави, шоколаду та пива. Культура кав'ярень, які зараз на кожному кроці прийшла до нас саме зі Львова, зараз для жителів цього регіону кава залишається атрибутом кожного дня. Навіть, щорічно у м. Львів проводиться свято «На каву до Львова», де обирається найкраща кав'ярня року. А для поціновувачів цього бадьорого напою створили, навіть, туристичні маршрути кав'ярнями Львова. Шоколад, так амо, займає особливе місце в серці львів'ян, тому вони придумали йому свою назву і називають його «чоколяда».

Проте і пивна культура у Львові та області набула свого розвитку та розквіту. Взірцем сучасності та інтерактивного підходу до справи можна вважати музейно-культурний комплекс пивної історії «Львівярня». Це музей, що складається з трьох поверхів та 10 унікальних експозиційних залів, де представлено більш ніж 200 експонатів. Там не тільки можна цікаво провести час та дізнатися багато нового про історію Львівського пива, а й продегустувати 12 сортів свіжого пива.

Одним із основних факторів, що підтверджують необхідність та доцільність активізації розвитку рекреаційної галузі Львівської області є освоєність природного, історико-культурного, архітектурного рекреаційного потенціалу, що не перевищує 10%. Робота над активізацією залучення цих ресурсів до рекреації матиме позитивний вплив на важливі сфери господарства території: інфраструктура, сільське господарство, екологія, соціальна сфера. Регіон стає привабливим для іноземних інвестицій. Державний і місцевий бюджети отримують надійне джерело грошових надходжень.

Туристична рекреація також має важливу соціальну роль, адже розвиток рекреаційного комплексу та його подальший ріст забезпечить підвищення кількості зайнятості населення серед жителів Львівської області..

Туристично-рекреаційна галузь має високий рівень конкурентноспроможності за своєю економічною результативністю.

Рекреаційний потенціал може стати дієвим інструментом в роботі над поліпшенням екологічності підприємств та території.

Важливим критерієм для швидкої інтеграції української туристичної галузі на європейський ринок є широкий асортимент рекреаційних туристичних послуг.

Висновки до розділу 2

Як висновок, туристична інфраструктура Львівщини має такі основні риси:

- ієрархія цілей функціонування компонентів і елементів;
- складність внутрішньої побудови;
- різноманітність зовнішніх та багаторівневість внутрішніх виробничо-технологічних, інформаційних, організаційно-управлінських, фінансово-економічних комплексоутворюючих зв'язків;
- поетапність споживання та організації обслуговування.

Туристична інфраструктура має інтегративно-диверсифікаційний характер, а якість туристичного продукту напряму залежить від ступеня її розвиненості. Регіональний туристичний комплекс є одночасно ресурсом і умовою розвитку індустрії туризму на території Західного регіону України, а також чинником формування територіальної структури національного туристичного продукту. Відтак, серед нагальних питань інфраструктурної розбудови визнано покращення економіко-правових та організаційних умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, активізація інформаційно-рекламної з метою створення єдиної інформаційно-туристичної інфраструктури.

Розвиток туристичної індустрії у Львівській області потребує підтримки щодо узгодженого розвитку всієї туристичної індустрії України. Позитивних зрушень можна досягти завдяки інтенсивній розбудові туристичної інфраструктури, співпраці державного та приватного секторів у сфері популяризації туристичного потенціалу регіону, сприянню розвитку внутрішнього туристичного продукту та ефективній реалізації державної та регіональної політики в галузі туризму.

Виконання передбачених заходів дасть змогу:

- забезпечити зростання туристичних потоків і надходжень від туристичної діяльності;
- збільшити зайнятість населення у туризмі та суміжних галузях;

- популяризувати Львівщину як туристичну дестинацію (для пізнавального, активного, сільського, екологічного, медичного туризму) та територію, безпечну для подорожей з урахуванням необхідності забезпечення ефективного природокористування й охорони навколишнього середовища;
- створити сприятливі економіко-правові й організаційні умови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у туристичну сферу.

Подальші дослідження доцільно проводити, окресливши стратегічні напрями сталого розвитку туристичних регіонів України, що забезпечить раціональне й ефективне використання природних рекреаційних, історико-культурних ресурсів, відновлення архітектурних та етнічних пам'яток, а також активізує міжнародну та міжрегіональну співпраці у сфері туризму.

Враховуючи існуючі фактори розвитку та наявний рекреаційний потенціал, туристично-рекреаційна сфера є однією із перспективних галузей активного розвитку області з чітко розробленим планом реалізації наявних можливостей росту. Фактично, рекреація розглядається в широкому контексті розвитку та реалізації можливостей, адже її реалізація у розвитку потенціалу може бути досягнена не лише через різні форми стимулювання підприємницької діяльності, залучення інвестицій і т.п., а й через забезпечення розвитку соціальної та інженерної інфраструктури, підготовки кадрів, екологічної безпеки. При виборі стратегічних орієнтирів розвитку рекреаційного комплексу слід оптимально поєднати соціальні потреби населення на оздоровлення і відпочинок нерозривні з економічною вигодою на рівні територій, а саме окремих підприємств, організацій, що зорієнтовані виключно на прибутковості цієї сфери – це лежить в основі стратегії розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Львівщини.

Проаналізувавши доступну інформацію про стан туристичної діяльності Львівщини можна зробити висновки, що ця територія має всі передумови для активного та успішного розвитку як внутрішнього, так і іноземного туризму. Основні фактори, які здійснюють позитивний вплив на розвиток туризму Львівського регіону:

- географічне положення та рельєф;
- помірний клімат;
- багаті природні ресурси;
- різноманітні культурно-історичні ресурси;
- високий туристично- рекреаційний потенціал .

Проте, є чинники, які мають негативний вплив на розвиток туристичної сфери:

- нерозчинні та застаріла інфраструктура області;
- недостатня кількість сучасних готелів, пансіонатів та санаторіїв
- пасивна участь державних структур у розвитку курортів
- нераціональне користування туристичними ресурсами;
- низький рівень залучення інвестицій
- погане інформування закордонних туристів про локальний продукт

Якщо виправити вказані вище недоліки - це активізує приплив грошових надходжень в бюджет країни, в першу чергу. Туризм, це саме та сфера діяльності, яка може стимулювати економічну активність та розвивати можливості малого та середнього бізнесу, формувати нові робочі місця в різних господарській сферах та зменшити кількість робочих міграцій.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Аналіз внутрішнього ринку рекреаційного туризму Львівської області

Відповідальною за розвиток туризму Львівщини, за проведення заходів щодо організації туризму та популяризації регіону серед населення та закордоном є Управління туризму та курортів Львівської ОДА. Одним із успішних кроків управління сумісно з управлінням міжнародного співробітництва та євроінтеграції було проведення у 2018 році дванадцяти промотурів Львівщиною для сотні журналістів та тридцяти шести туроператорів з Китаю, ОАЕ, Польщі, Сербії, Ізраїлю, України та інших держав. Завданням цих промотурів було продемонструвати Львівщину як територію з різноманітними варіантами туризму та достойну область для інвестування. За рік до цього, у 2017, було створено програму «Персональний гід Львівщиною. Ця програма дає можливість спланувати свою подорож за спеціальними туристичними маршрутами, які проходять через найвідоміші туристичні локації регіону. Фінансування програм розвитку туризму Львівщини поступово збільшувалось до 2020 року, адже через епідемію корона вірусу всі сегменти сфери послуг понесли величезні збитки, а особливо туризм. Для більшого розуміння катастрофічності цієї кризи для туристичної галузі ось декілька фактів: міжнародні сполучення зменшились на 74%, за даними UNWTO, через падіння міжнародного туризму відбулися втрати від експортних доходів у розмірі 1,3 трильйона доларів.

UNWTO в своєму терміновому звіті від 24 березня 2020 року підготували дуже показову інфографіку того, як міжнародний туризм постраждає від коронавірусу.

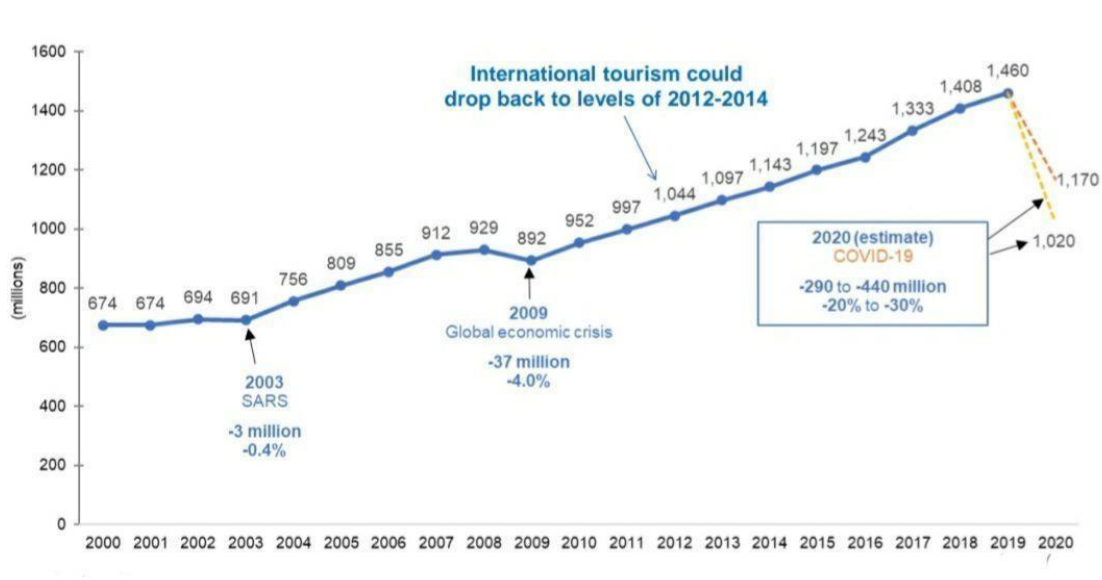
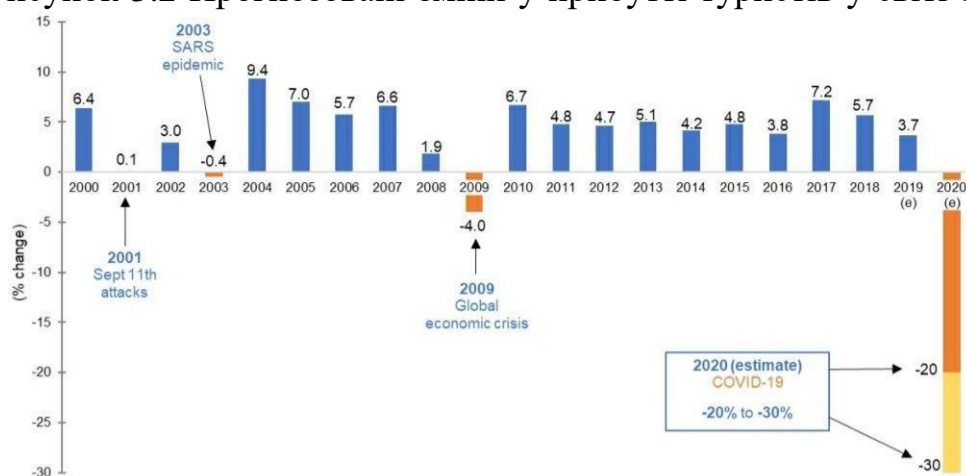

Рисунок 3.1 Інфографіка розвитку міжнародних прибуттів туристів по світу, млн. за останні 20 років.

З рис. 3.1 ми можемо зробити висновок, що всесвітній рівень туризму може впасти на 20-30%, до показників 2012-2014 років, які були лише на 14,6% менше ніж під час глобальної економічної кризи 2009 року, в той час, коли після пандемії SARS був спад лише на 0,4%. В грошовому еквіваленті UNWTO оцінює можливі збитки від 300 до 450 мільярдів доларів для міжнародного туризму. Для порівняння можна розглянути два наступні рисунки, де на першому (рис. 3.2) показано прогнозовану картину міжнародних прибуттів туристів, а на другому (рис. 3.3) – реальну картину, залежно від певних обставин у світі.

Рисунок 3.2 Прогнозовані зміни у прибутті туристів у світі за останні 20 років.

Як ми бачимо, прогнозується зменшення переміщень туристів на 20-30%, тоді як в 2009 році, під час світової кризи цей показник мав бути 4%, під час пандемії SARC – 0,4%, а під час терактів у США одинадцятого вересня 1% .

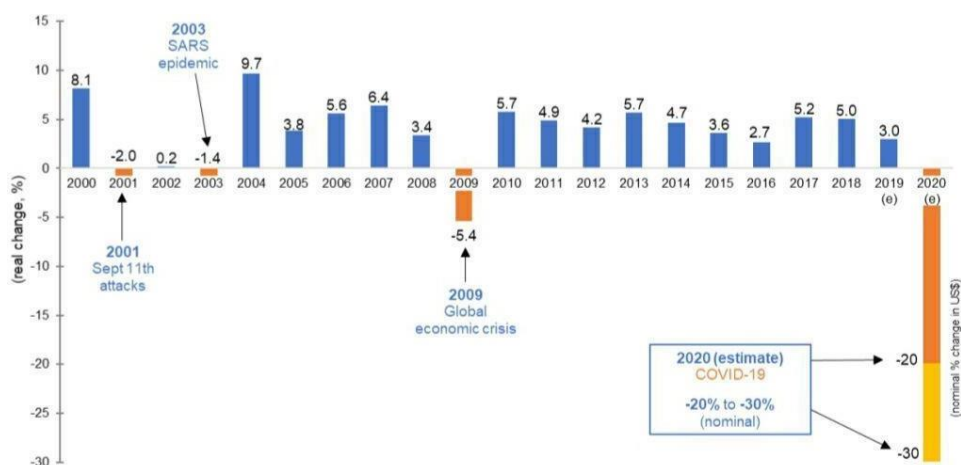

Рисунок 3.3 Реальні зміни у міжнародних прибуттях туристів за остання 20 років.

З рисунків вище можна зробити висновок, що реальний стан змін відрізняється від прогнозованого, а саме: під час кризи 2009 року прогнозувався спад на 4%, а відбувся на 5,4%; під час пандемії SARK прогнозувався спад 0,4%, а відбувся на 1,4%, під час терактів в США прогнозувався спад 1%, а відбувся на 2%. Тому, ми маємо всі підґрунтя, для того щоб розраховувати на більший відсоток спаду туристичних переміщень після пандемії коронавірусу в 2020 році.

Незважаючи на такі песимістичні прогнози в туристичній сфері кожна країна може хоча б частково покращити ситуацію на ринку внутрішнього туризму. В Україні у внутрішньому туризмі переважає відвідування країни іноземними туристами, ніж власними громадянами, на 30-50% в середньому. Проте наші співвітчизники віддають перевагу поїздкам закордон набагато більше, ніж подорожам всередині країни.

Рекреаційний туризм – це невід’ємна складова туристичної галузі, яка не тільки зміцнює здоров’я, покращує фізичні та моральні здібності, навчає людей ретельніше слідкувати за якістю свого здоров’я, а й сприяє розвитку здорової нації.

Так як, рекреаційний туризм це не тільки лікування, а ще й цікаве та корисне дозвілля в природному середовищі, цей вид туризму сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і одночасно ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних доходів значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій.

Зараз, в умовах пандемії рекреаційний туризм – це не тільки допомога для туристичної сфери та економіки країни, а й спосіб реабілітувати свій організм після перенесення коронавірусу, укріпити імунітет та оздоровитися провівши свій час не тільки з користю, а й з цікавістю.

Львівська область – це одна із західних областей України, яка має свої переваги не тільки в вигідному геополітичному та географічному розташуванні, а й має високий курортний та природно-рекреаційний потенціал. Так як ця область є прикордонною і межує з Польщею - це дає можливість заохочувати туристів із-за кордону. Окрім цього, ця територія має самобутню історію та культуру, розгалужену мережу туристично-рекреаційних, санаторно-курортних та готельних закладів, вдалу інфраструктуру для розвитку туризму. Все це в комплексі створює сприятливі умови для відпочинку та оздоровлення.

Що стосується бальнеологічних ресурсів, то Львівська область має великий арсенал цілющих мінеральних вод та грязей. З відомих за своїми лікувальними властивостями вод у цій області знайдено сім, на їх базі було побудовано такі курортні міста та села як Трускавець, Східниця, Моршин, Шаян і т.д.. Лікувальні торф'яні грязі Немирівського, Велико-Любінського, Моршинського родовищ також користуються попитом у рекреантів.

Бальнеологічні ресурси – це основа оздоровчого туризму Львівщини. В санаторно-курортних закладах області є можливість лікувати понад 100 хвороб. Санаторні-оздоровчі комплекси пропонують сучасні методики лікування, проживання у комфортабельних номерах та розвинену інфраструктуру.

Львівщина надзвичайно перспективний регіон України з точки зору туризму, рекреації та відпочинку. Туристична галузь – це потужний чинник

розвитку області. З року в рік туристичний потенціал Львівської області нарощується. Унікальний рекреаційний потенціал, який сприяє розвитку практично усіх видів туризму, з кожним роком залучає все більше відпочиваючих.

Трускавець це один із найпопулярніших рекреаційних курортів Львівщини. Це місто починає свою історію, як курорт з 19-ого століття, коли стало відомо, що підземельні джерела мають свої цілющі якості.

У Трускавці відкрито та активно використовується близько 25 джерел мінеральних вод. Ці води відрізняються ступенем мінералізації та хімічним складом. За хімічним складом вода може бути: гідрокарбонатна, сульфатна, натрієва, кальцієво-магнієва, сульфатно-хлориднаі т.д.. Мінеральна вода використовується для проведення різноманітних оздоровчих процедур: питне лікування, лікувальні ванни, інгаляції, промивання, зрошування, полоскання, гідромасажі, обгортання і прогрівання.

Мінеральне джерело «Нафтуса» - це найвідоміша та унікальна мінеральна вода, серед всіх відкритих на Львівщині і не тільки, бо вона не має аналогів у світі. Вона відноситься до слабомінералізованої магнієво-кальцієвої води з високим вмістом органічних речовин нафтового походження. Характерна риса «Нафтусі» - це гіркий присмак і запах нафти. Ця вода показана при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, підшлункової залози, печінки.

«Нафтуса» показала свою ефективність також при лікуванні жовчнокам'яної хвороби - вона не тільки сприяє відходженню дрібного піску і каменів, але при цьому ще діє як запобіжник для утворення нових.

Мінеральне джерело «Марія» - ця вода займає друге місце за своїми цілющими властивостями, після «Нафтусі». Відповідно до складу цієї води, її можна віднести до хлоридно-сульфатно-натрієвого типу з низькою мінералізацією. На відміну від «Нафтусі», вона вже не має сильного неприємного запаху, а на смак гіркувато-солоня.

Джерело «Марія» призначається при з хронічних захворюваннях шлунку, жовчних протоків, печінки і кишківника. Також, «Марія», в залежності від рекомендацій лікаря вживається в теплому або холодному виді.

Джерело №1 «Марія» може регулювати кислотність шлунку, розріджувати і видаляти з нього слиз, підсилювати жовчоутворення і жовчовиділення, знижувати запальні процеси і спастичні явища шлунково- кишкового тракту.

Джерело №2 «Софія» - це вода, яка за типом є хлоридно-сульфатно-натрієвою. Використовується вона для покращення кислотної функції шлункових залоз, стабілізації обмінних процесів та сприяє стимуляції шлункової секреції і моторної функції кишківника.

Джерело №3 «Броніслава» - мінеральна вода, що за своїм складом є хлоридно-натрієвою. «Броніслава на смак дуже схожа на «Марію» та «Софію», проте вона є найбільш солоною з усіх трускавецьких вод, тому для питного лікування не використовується. Вона використовується тільки для полоскання горла. «Броніслава» має лікувальний вплив на хронічні захворюванн органів дихання.

Джерело №11 «Юзя» - це вода, що за складом дуже близька до «Нафтусі», але не має запаху нафти, що означає про при сутність інших органічних речовин. «Юзя» містить кремнієву і вуглекислоту, а також органічні речовини гліцеринового походження, які підсилюють лікувальну дію на організм людини.

Також, «Юзю» вважають справжнім джерелом краси і молодості, адже після вмивання нею шкіра стає пружною і еластичною, набуває природнього кольору і сяєва.

Курорт Східниця не менш цікавий за асортиментом та властивістю мінеральних вод, які там було знайдено. Східницьке родовище в даний час налічує 38 джерел і 17 свердловин, які поділяються на такі види:

- Води слабкої мінералізації, насичені органічними речовинами;
- Залізисті води слабкої мінералізації;

- Середньомінералізовані гідрокарбонатні, хлоридно-гідрокарбонатні, натрієві і хлоридно-натрієві води.

Джерело № 2С – це найпопулярніше джерело курорту, через свою схожість до джерела «Нафтуса». А відрізняються вони тим, що Східницька (содова) «Нафтуса», на відміну від Трускавецької не має присмаку нафти, а має тільки різкий запах. Вона призначається для регулювання кислотно-лужного балансу і патологічних станах органів шлунково-кишкового тракту.

Джерело № 3 – це гідрокарбонатно-кальцієва, слабо кислотна вода. Її цікава особливість в тому, що вона виводить радіонукліди з організму, а цинк, що міститься в ній, покращує стан хворих на цукровий діабет.

Джерело №13 – це залізіста вода, котра має значний вплив на кровотворення, а саме пришвидшує формування еритроцитів, відновлює рівень гемоглобіну і виводить радіоактивний цезій.

Основними напрямками розвитку туризму на Львівщині є екскурсійний, історико-культурний, гастрономічний, спортивний, екологічний, діловий та рекреаційний. У області є всі умови для розвитку внутрішнього та іноземного туризму, які набули популярності. Важливо зауважити, що за останні роки відчутно зросла популярність рекреаційного туризму через пандемію.

Пропозицій багато і всі вони дуже різні по своїй вартості та наповненості. Українці ще не звикли до оздоровчого туризму не тільки в розрізі лікування, а й цікавого дозвілля. Саме тому, найпопулярнішим вибором серед туристів залишається путівка в санаторій. Проте для молодого покоління, яке вчиться цінувати не тільки своє здоров'я, а й свій час, більш прийнятними стають пропозиції які будуть дорожчі ніж звичайна путівка, проте матимуть цікаве та всестороннє наповнення, і не займатимуть такий великий проміжок часу, як зазвичай займає курс в санаторії (21 день).

Як приклад, пропоную розглянути пропозицію санаторію «Кристал» у м. Трускавець. При одномісному поселені у вартість туру входить:

- проживання у одномісному номері;
- 3-разове харчування за системою шведський стіл;

- санаторно-курортне лікування за призначенням лікаря (можна обрати програму відновлення після COVID-19);
- користування внутрішнім бюветом мінеральних вод;
- цілодобовий медичний нагляд
- дитяча кімната
- користування Wi-Fi в холі 1-го поверху
- вартість путівки 16590 грн (790 грн/доба)

Санаторій «Хорол» у м. Миргород, Полтавської області пропонує також різноманітні путівки. Якщо взяти по найнижчому щаблі цін, то можна сформуванати таку путівку:

- Проживання одномісне у двомісному номері економ класу;
- 3-разове дієтичне харчування;
- санаторно-курортне лікування за призначенням лікаря
- відвідування басейну;
- користування внутрішнім бюветом мінеральних вод;
- відвідування пляжу санаторію (санаторій знаходиться на березі річки Хорол);
- Ігрова кімната для дітей;
- Вартість путівки 20916 грн (996 грн/доба).

З огляду на запропоновані путівки можна зробити висновок, що рекреаційні тури відрізняються комфортністю номерів, наповненістю та різноманіттям дозвілля. Тривалість частіше однакова – від 14 до 21 днів, а ціни варіюються від 16000 – 25000 грн.

3.2 Розробка рекреаційного туру на території Львівської області

При розробці успішного туристичного продукту я опиратимусь на такі головні принципи:

- Наповненість – дуже важливо створити продукт, який задовольнив би декілька потреб та бажань туриста.
- Інтенсивність – максимум користі за короткий проміжок часу.
- Унікальність – для того, щоб турпродукт був конкурентоспроможним, він не повинен мати аналогів. Це має бути така послуга, яку може запропонувати тільки одне агентство і туроператор;
- Класичність – не варто забувати, що це має бути рекреаційний тур, саме тому потрібно відноситись до нього, в першу чергу, як до можливості лікування та відновлення організму.
- Безпечність – це те, що навіть не обговорюється, адже все те, що стосується сфери обслуговування людей має бути безпечним для їх життя.
- Популяризація здорового способу життя – кожен тур продукт має мати свою корисність для суспільства, тому важливою є популяризація рекреаційного туризму, як пропаганда здорового способу життя та любові до свого організму.

Пропонується варіант рекреаційного туру в м. Трускавець, Львівської області, розрахований на всестороннє та комплексне відновлення туриста. Цей тур поєднуватиме рекреаційний, спортивний, екскурсійний та бальнеологічний туризм.

Тур: «Відновлення по-львівському»

Маршрут: Київ – Трускавець – Київ

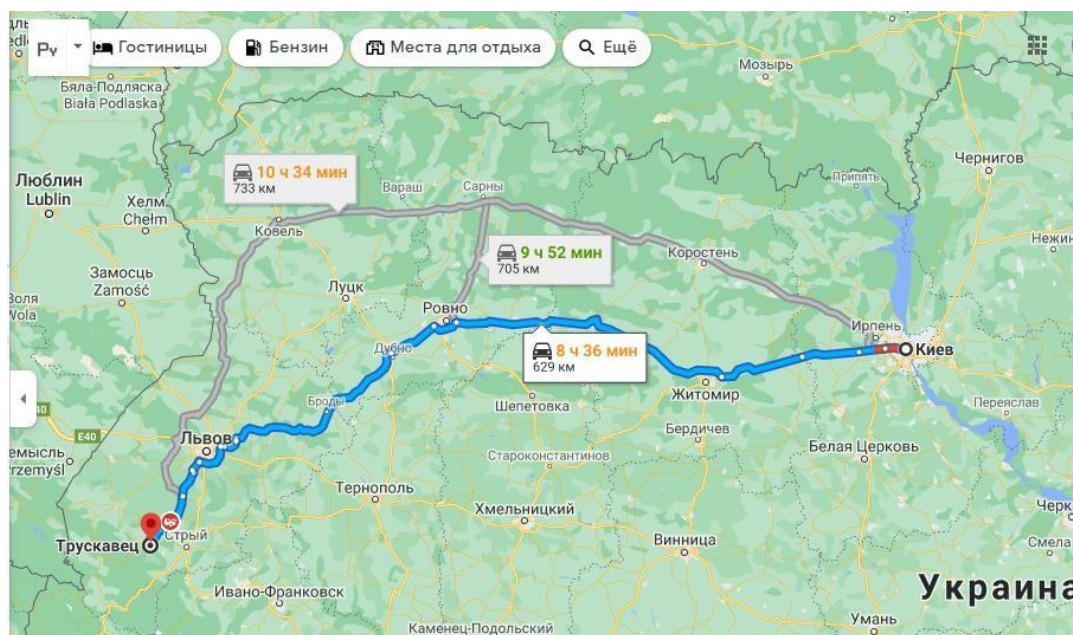

Рисунок 3.2 Маршрут туру «Відновлення по-львівському»

Основні показники маршруту:

Вид маршруту – круговий, рекреаційний тур.

Пересування: залізничне.

Строк подорожі (дн./ночей) – 11 днів/10 ночей;

Вартість путівки – 23896 грн. (може змінюватися в залежності від обраного розміщення).

Тур містить: розміщення у санаторії «Женева» у м. Трускавець, харчування трьохразове, розроблене за рекомендаціями дієтолога після детального вивчення звичного раціону харчування. Також у вартість туру включені консультації з рядом лікарів, та проведення ситуаційного лікування. В турі передбачено, також, відвідування 3 екскурсій.

Тур «Відновлення по-львівському» можна проводити в будь-яку пору року, проте від цього буде залежити підбір екскурсій.

Тур складаються з трьох груп послуг:

- Оздоровлення;
- Емоційна наповненість;
- Робота над собою.

Перша група послуг включає в себе консультацію терапевта, визначення поточного стану організму, розроблення програми оздоровлення, назначення лікувальних процедур.

Друга група націлена на відновлення емоційного балансу рекреанта. Для цього пропонується подарувати туристу яскраві емоції та спогади за допомогою екскурсій.

Третя група, яка має назву «Робота над собою» є дуже важливою, адже вона спрямована на пошук та вирішення психологічних та косметичних проблем туриста. Будуть проведені консультації з психологом, дієтологом, фітнес тренером та косметологом (за бажанням).

Комплексний підхід до теми оздоровлення дає можливість значно покращити якість здоров'я та світосприйняття, що в свою чергу прививає здоровий образ мислення та життя.

Таблиця 3.2

Програма туру «Відновлення по-львівському»

День	Час	Програма туру
1	08:06	прибуття до м. Трускавець потягом Київ-Пасажирський – Трускавець.
	08:06 – 08:30	прибуття до санаторію «Женева»
	08:30 – 09:00	поселення у номер
	09:00 – 09:40	консультація лікаря терапевта
	09:40 – 09:55	збір аналізів
	10:00 – 10:30	сніданок
	11:00 – 13:30	процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше)
	14:00 – 15:00	обід
	15:10 – 16:00	консультація психолога
	16:10 – 17:00	консультація дієтолога
	17:10 – 18:00	консультаційне заняття з фітнес-тренером
	18:10 – 19:00	вечеря
	19:00 – 22:00	вільний час

2	08:00 – 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 17:00 18:00-18:25 18:30 – 19:30 19:30 – 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом заняття спортом під наглядом фітнес тренера вечеря оглядова екскурсія м. Трускавець вільний час
3	08:00 – 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:00 – 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом вільний час
4	08:00– 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 17:00 18:00 – 19:00 19:00 – 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом заняття спортом під наглядом фітнес тренера вечеря вільний час
5	08:00 – 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 22:00 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом Екскурсія «Урич та Східниця», вечеря буде чекати в номері. Прибуття з екскурсії
6	08:00– 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 17:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом заняття спортом під наглядом фітнес тренера

	18:00 – 19:00 19:00 – 22:00	вечеря вільний час
7	08:00 – 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 22:00 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) Експерсія повного дня «До бойків на сир» Прибуття з експерсії
8	08:00– 09:00 09:10 – 09:40 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 17:00 18:00 – 19:00 19:00 – 22:00	сніданок консультація лікаря терапевта процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом заняття спортом під наглядом фітнес тренера вечеря вільний час
9	08:00 – 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 22:00 22:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом поїздка у Львів на костюмовану шоу-експерсію «Львів скрізь століття», повечеряти також можна у Львові, або вечеря буде чекати в номері Прибуття з експерсії
10	08:00 – 08:15 08:15– 10:00 11:00 – 13:30 14:00 – 15:00 15:10 – 16:00 16:10 – 17:00 18:00 – 19:00 19:00 – 22:00	збір аналізів сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та інше) обід заняття з психологом заняття спортом під наглядом фітнес тренера вечеря вільний час
11	08:00 – 10:00 10:30 – 13:00	сніданок процедури оздоровчі (пиття мінеральних вод, масажі та

	13:10 – 13:40 до 14:00 14:00 – 19:00 19:30 19:42	інше) консультація з психологом виселення з номеру вільний час приїзд на залізницю м.Трускавець відправлення потягу Трускавець – Київ-Пасажирський (прибуває у 8:03 наступного дня у м.Київ)
--	--	--

З таблиці ми можемо зробити висновок, що чітко виділено час на оздоровчі процедури, прийоми їжі, відвідування екскурсій та заняття з профільними спеціалістами. Всі екскурсії також включені у вартість туру.

Номери санаторію «Женева» облаштовані з підвищеним рівнем комфорту: власна ванна кімната, підлога з підігрівом, кондиціонери, гігієнічні засоби, фен, міні-бар, телефон, супутникове телебачення, та Wi-Fi в номері.

Харчування відбувається за вибором та рекомендацією лікаря, можливі варіанти: шведський стіл чи триразове дієтичне харчування. Окрім цього, кожному гостю подарунок - безкоштовна вечеря в ресторані «A la carte» італійської чи грузинською кухні.

Також на території санаторію розташований великий SPA-комплекс, який складається з: басейнів, бань, саун, джакузі, відкритого басейну на свіжому повітрі, соляної кімнати та дитячої зони. Користування комплексом включено у вартість.

В санаторії турист може отримати консультацію таких лікарів:

- терапевта;
- педіатра;
- стоматолога;
- гінеколога;
- ендокринолога;
- уролога;
- окуліста;
- дієтолога;

- рефлексотерапевта;
- психотерапевта;
- кардіолога;
- невропатолога;
- травматолога-ортопеда, вертебролога;
- лікаря репродуктивного здоров'я, сексології, венерологи;
- дерматолога.

Для обстеження організму лікар-терапевт назначить необхідні аналізи, ось повний перелік можливих:

- загальний аналіз крові; Цукор крові;
- загальний аналіз крові розгорнутий;
- загальний аналіз крові розв. із тромбоцитами;
- визначення групи крові;
- глікемічний профіль;
- печінкові проби;
- нирковий комплекс;
- креатинін, ліпідограма;
- час згортання крові;
- загальний білок, ревмопроби;
- тромбоцити крові;
- загальний аналіз сечі;
- сечова кислота, амілаза;
- сечовина, ацетон сечі;
- добова протеїнурія;
- проба Нечипоренко.

Для оздоровлення організму проводяться різні процедури, які назначають лікарі:

- перлинно-мінеральні ванни;
- душ Шарко, підводний душ масаж;

- фонофорез, гальванізація;
- електрофорез, дарсонвалізація;
- магнітотерапія;
- гідролазерний масаж;
- скануюча лазеротерапія;
- лазер-оптон, Тубус-кварц;
- УВЧ, Інгаляції, Лампа Біоптрон;
- пресотерапія (лімфодренаж);
- вакуум-терапія, озонотерапія;
- лазерне оздоровлення;
- плазмофарез, масажі.

Лікування та обстеження входить у вартість путівки, аналізи призначає лікар за необхідністю. У вартість включено 3 процедури в день, по призначенню лікаря.

Якість екскурсійного наповнення – дуже важливий аспект, адже завдання цього туру через подорожі дати нові, цікаві та яскраві емоції, розказати та показати туристу щось незвідане. Детальніше про екскурсії туру «Відновлення по-львівському»:

1. Екскурсія оглядова по Трускавцю (по бажанню)

Наш екскурсивод розкаже про курортні історії та легенди міста, напоїть цілющими водами Нафтуса і Марія та вміє цілющою Юзею, покаже унікальні архітектурні перлини Трускавцю, найстарішу дискотеку та музеї.

2. Костюмована шоу-екскурсія «Львів скрізь століття»

Це неймовірна екскурсія, яка подарує танці, пісні, цікаві пригоди, познайомить з культурою батяр, покаже підземелля Львову та багато іншого.

3. Екскурсія «Урич та Східниця»

Міні подорож на півдня в ближні Карпати, яка познайомить туриста з: неймовірної красою національного парку «Сколівські Бескиди», цікавими історіями та легендами навколо залишків фортеці Тустань і корисними

мінеральними водами курорту Східниця. За окрему плату можна скуштувати бойківську кухню.

4. Екскурсія «До бойків на сир»

Це екскурсія повного дня, яка дасть можливість насолодитися карпатськими краєвидами та національною кухнею. Туристи відвідають сироварню Богдана та Наталії Комарницьких, яка працює з 1939 року. Там власники розкажуть історію сироваріння України та своєї сироварні також. Гості матимуть можливість не тільки дегустувати різноманітні сири, а й зварити сир у величезному чані. Під час обіду туристи зможуть розважитися під пісні групи «Боринські музиканти». Після цього туристів відвезуть на джерело аналог Боржомі. Після буде відвідування давньої церкви Архистратига Михаїла та музею побуту. виступ

3.3 Економічне обґрунтування спортивного туру до Карпат

Економічне обґрунтування туру – це необхідний аналіз туристичного продукту, який спрямований на те, щоб оцінити успішність та прибутковість розробленого туру. Саме тому, нижче, в таблиці 3.3, 3.4 та 3.5 буде подано всі проведені розрахунки калькуляції туру, прогнозованої реалізації та фінансових результатів від продажу туру.

Таблиця 3.3

Калькуляція туру «Відновлення по-львівському»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна	Вартість
1.	Страховка	1	250	250
2.	Транспорт			
	Потяг «Київ - Трускавець»	1	304	304
	Потяг «Трускавець - Київ»	1	414	414

3.	Путівка (проживання, харчування, лікування)			
	1-місне розміщення	1	1312	13120
4.	Екскурсії			
	1. Оглядова по Трускавцю	1	0	0
	2. «Львів скрізь століття»	1	200	200
	3. «Урич та Східниця»	1	230	230
	4. «До бойків на сир»	1	800	800
5.	Разом прямих витрат			15318
6.	Виробнича собівартість	-	15318	15318
7.	Прибуток	30%	4595,4	4595,4
8.	Ціна одного ваучера без ПДВ			19913,4
9.	ПДВ	20%		3982,7
10.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ			23896

З таблиці можна зробити висновки, що виробнича собівартість цього туру – 15318 грн; ціна туру без ПДВ – 19913,4 грн; ціна з ПДВ – 23896 грн. Також, ми бачимо, що прибуток з однієї путівки буде складати 4595,4 грн.

Таблиця 3.4

Прогнозний план реалізації туру «Відновлення по-львівському»

Період	Кі-сть реалізованих турів	Дати заїздів
Січень	2	03.01-13.01; 17.01 – 27.01
Лютий	2	31.01 – 10.02; 14.02 – 24.02
Березень	2	28.02 – 10.03; 14.03 – 24.03
Квітень	2	28.03 – 7.04 ; 11.04 – 21.04
Травень	3	25.04 – 5.05; 9.05 – 19.05; 23.05 – 02.06

Червень	2	6.06 – 16.06; 20.06 – 30.06
Липень	2	04.07 – 14.07; 18.07 – 28.07
Серпень	2	1.08 – 11.08; 15.08 – 25.08
Вересень	2	29.08 – 08.09; 12.09 – 22.09
Жовтень	3	26.09 – 06.10; 10.10 – 20.10; 24.10 – 3.11
Листопад	2	7.11 – 17.11; 21.11 – 1.12
Грудень	2	5.12 – 15.12; 19.12 – 29.12

Можна зробити висновок, що тур універсальний та може продаватися протягом всього року, що забезпечить постійний та безперебійний дохід, для компанії-реалізатора.

Висновки до розділу 3

Україна має великий потенціал у оздоровчому туризмі, адже у нас широкий асортимент різних бальнеологічних та рекреаційних ресурсів. По насиченості такими ресурсами лідирують Закарпатська та Львівська області, трохи менше подібних ресурсів в Івано-Франківській, Хмельницькій, Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській, Харківській та Одеській областях.

На ринку туристичних послуг можна часто знайти різні пропозиції рекреаційних турів по Україні, найпопулярніші напрямки:

- м.Трускавець, Львівська область;
- Східниця, Львівська область;
- Моршин, Львівська область;
- Поляна, Закарпатська область;
- Шаян, Закарпатська область;
- Нижнє Солотвино, Закарпатська область;
- Миргород, Полтавська область.

Львівська область – це одна із провідних територій, за наявності рекреаційних ресурсів, які представлені мінеральними водами (близько двохсот лікувальних джерел семи типів), лікувальними грязями та найбільшим родовищем озокериту на території нашої держави. На базі цих ресурсів протягом близько двохсот років формуються та розвиваються такі відомі курорти як: Трускавець, Моршин, Східниця, Немирів, Великий Любінь, Шкло та інші. Ці курорти спеціалізуються на профілактиці і лікуванні органів дихання, опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту, нервової та серцево-судинної систем.

На території Львівщини можна знайти багато ресурсів для відпочинку та оздоровлення – тут є частина Карпат - Бескиди, річки, плоскогір'я, унікальні історичні пам'ятки, архітектурні, природні заповідники та заказники. Найбільш

розвинені види туризму на Львівщині: історико-культурний, екологічний, пішохідний, гастрономічний, спортивний, екстремальний, рекреаційний та екскурсійний.

Сьогодні рекреаційні курорти Львівської області користуються все більшою популярністю не лише у громадян України та країн СНД, але й багатьох країн Європи та Азії. Для досягнення мети якісного обслуговування туристів та рекреантів розвиток туристичної галузі області спрямований на створення мережі малих приватних готелів і засобів розміщення інших типів, а також поступовий розвиток інфраструктури обслуговування. Динамічно розвивається рекреаційний туризм та підвищення якості та комфортності відпочинку.

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1 Розробка портрету клієнта, як метод дослідження рентабельності розробленого туру

Рентабельність (від нім. *rentabel* — прибутковий) — показник економічної ефективності виробництва на підприємствах. Частіше розглядається як комплексне поняття, яке відображає використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів та природних багатств (рентабельність продукції, рентабельність основних засобів та ін.)

Цільова аудиторія – це категорія людей, які потенційно можуть стати споживачем певної послуги чи продукту. Зазвичай, їх поєднують спільні смаки, інтереси, хобі, переваги. До цільової аудиторії можна віднести людей, що вже купували послугу, хочуть купити повторно, планують покупку чи купують суміжні товари і звертають увагу на вашу пропозицію, словом, всі, хто є реальним чи потенційним споживачем.

Портрет клієнта цільової аудиторії – це сукупність демографічних, соціальних, поведінкових факторів та інших характеристик, які в сукупності формують збірний образ споживача. Чим детальніше і точніше складено цей портрет, тим точніше можна сформуванати продукт чи послугу, яка буде користуватися попитом, саме в цієї цільової групи.

Грамотне визначення складових цільової аудиторії проводиться з використанням різних сучасних методик. Однією з найпопулярніших є класика жанру – методика 5W (What, Who, Why, When, Where). Інтерпретуючи відповіді на п'ять основних питань, ви отримаєте досить об'ємну картину:

1. У чому зацікавлений клієнт?
2. Хто він такий?
3. Чому він робить покупку (оцінка мотивації)?
4. Коли і в яких умовах клієнт робить покупку?

5. Де можна знайти покупців і, відповідно, залучити їх?

Виділимо ключові групи питань для складання –кістяка, на якому ви самостійно зможете наростити згодом більш тонкі матерії:

1. Демографія (стать, вік, сімейний стан, розмір сім'ї).
2. Географія (місце проживання).
3. Спосіб життя (освіта, статус в суспільстві, фінансове становище)
4. Психотип (тип мислення, завдання, цілі, проблеми).
5. Поведінка під час покупки (мотиви, ключові критерії вибору, заперечення, імпульсивність, способи прийняття рішень).
6. Споживання інформації (групи, паблік соцмереж, бажаний тип контенту і т. д.).

Основою для проведення опитування було створення портрету клієнта за методикою 5W (рис. 4.2), що дозволило знайти групу людей, які підпадали під необхідні параметри, для підтвердження заданих характеристик.

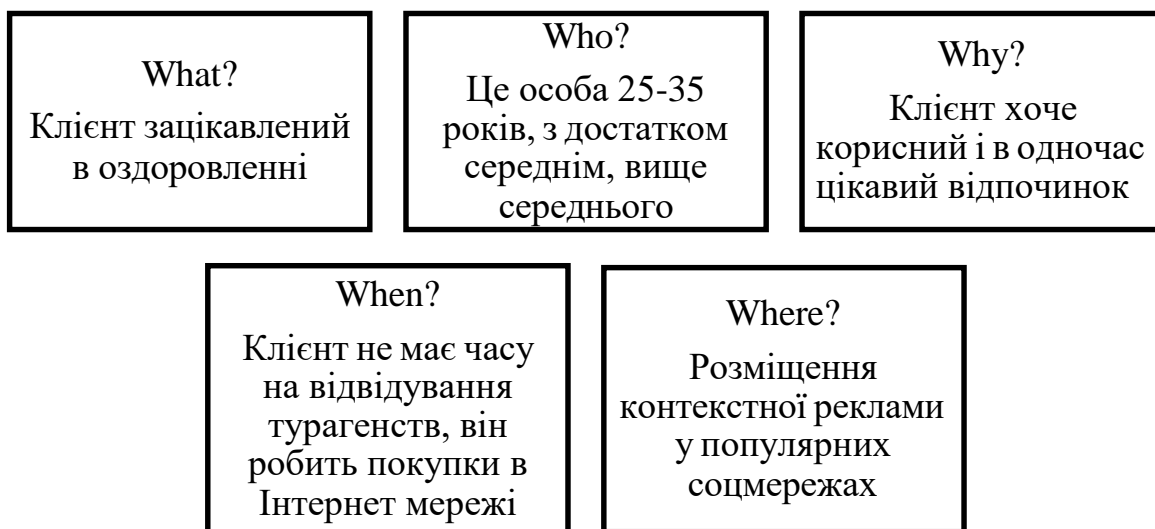

Рисунок 4.2 Створення портрету клієнта з використанням інтерпретованої методики 5W.

Опитування було проведено в месенджері Телеграм, в робочій групі кур'єрів, віковий ценз 20-35 років, кількість учасників – 46 чоловік. Результат опитування зображений на рис. 4.1

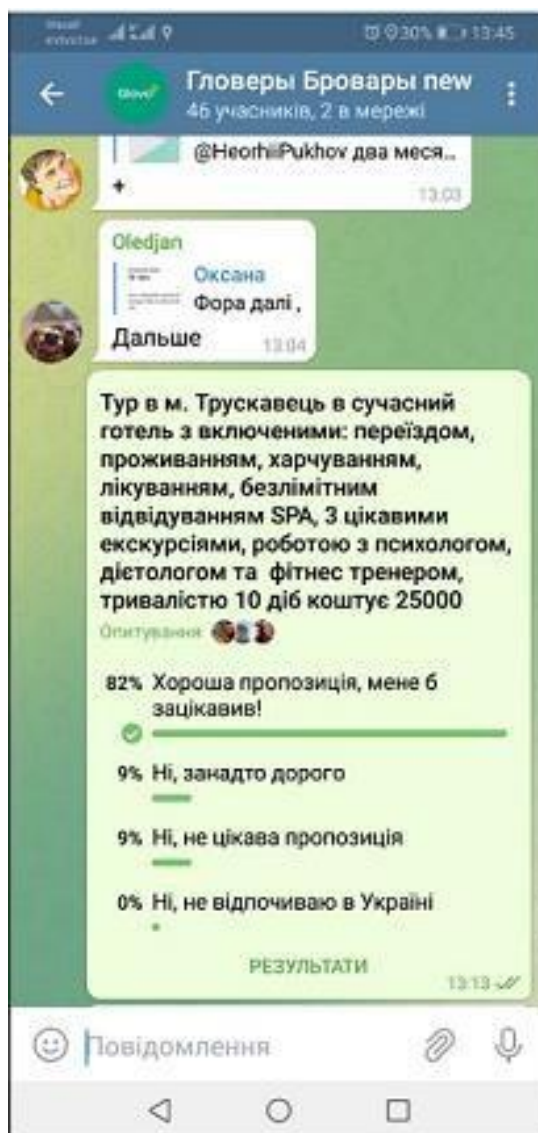

Рисунок 4.1 Опитування у Телеграм

Переглянувши результати опитування можна дійти висновку, що, по-перше, тур може користуватися попитом серед туристів, адже за відповідь «Хороша пропозиція, мене б зацікавив» проголосували більше 80% опитуваних, а по-друге, що відпочинок в Україні, в принципі цікавить людей, хоча ще 5 років тому тенденція закордонних подорожей приваблювала туристів більше. По-третє, основа портрету клієнта була створена вірно, адже тур викликав зацікавленість.

Тепер, маючи ці дані, можна створити більш детальний портрет. Створимо образ дівчини, яка могла б стати потенційним туристом і придбати тур «Відновлення по-львівському»:

1. Ірина, 27 років, незаміжня, дітей не має.
2. Живе в Києві, знімає однокімнатну квартиру.
3. Має неповну вищу освіту, працює продавцем консультантом в одному із ТЦ Києва, отримує зарплатню близько 30 тисяч гривень.
4. Ірині подобається працювати в сфері обслуговування, хоча ця робота забирає не тільки моральні сили, а й фізично сильно впливає на здоров'я, тож вона відчуває дуже сильну втому. Ірина любить відпочивати з друзями, проте частіше прагне більш спокійної атмосфери.
5. Ірина не матеріаліст, не розуміє необхідність купувати дорогі, бутікові речі, чи аксесуари, проте має хороший смартфон, та одягається в популярних серед однолітків магазинах. Ірина любить приділяти увагу своєму зовнішньому вигляду та здоров'ю. Вона займається спортом, адже робота має великий вплив на суглоби.
6. Ірина активний користувач соцмереж, має свої сторінки в Інстаграмі, Фейсбук та Тік-Ток. Проте вона любить спостерігати, а не бути в центрі уваги. До покупок Ірина відноситься більш раціонально, і старається втамовувати свої потреби за нагальністю.
7. Ірина цікавиться відпочинком по Україні, їй подобаються цікаві екскурсії та проведення свого часу з користю. Тому покупка даного туру стане для неї актуальною, адже вона зможе відпочити, оздоровитися, врятуватися від професійного вигорання та провести час цікаво та комфортно.

4.2 Рекомендації з удосконалення розвитку рекреаційного туризму

Для пошуків нових шляхів розвитку рекреаційного туризму, необхідно визначити основні проблеми галузі. Одна із основних проблем повільного розвитку рекреаційного туризму є недостатнє інвестування та низька зацікавленість з боку державних органів; В першу чергу, держава має розробити програму, яка буде передбачати ряд дій, які будуть виконані для розвитку рекреаційного туризму в певних регіонах, чи містах. Окрім прописаної програми розвитку має бути забезпечене фінансування, для проведення цих дій. Коли держава почне вкладати гроші в розвиток туризму, то іноземні інвестори також почнуть проявляти зацікавленість, адже це створює атмосферу довіри та стабільності на туристично-інвестаційному ринку. Тобто державна політика повинна бути спрямована на формування сприятливого ринкового середовища для соціально-ефективного, економічно вигідного і екологічно допустимого розвитку рекреаційного бізнесу.

Друга основна проблема це велика кількість радянської забудови, яка будувалася за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам, потребують високовартісного ремонту і займають дуже великі площі, що в наш час не є раціональним. Ці будівлі активно формувалася у період масового туризму, з інтенсивною експлуатацією та несвоєчасним капітальним і поточним ремонтом, що призвело до значного зносу цих будівель та оснащення. Третя, не менш важлива проблема – це відсутність якісної та раціональної інфраструктури, призначеної для туризму, в особливості це стосується транспорту та сполучень. Україна має досить розвинуту мережу автомобільних та залізничних сполучень, проте якість цих доріг та транспорту просто жахлива. За останні 2 роки ситуація з дорожнім покриттям стала кращою, завдяки Великому будівництву, але стан транспорту залишається незмінним.

Проблема інфраструктурного облаштування території України може бути вирішена лише завдяки інвестування в її забудову великих коштів, в тому числі

з боку центральної та місцевих влад, її розв'язання можливе лише в контексті практичних дій по економічному піднесенні країни.

Для активного розвитку рекреаційного туризму необхідно визначити напрям цього розвитку:

- 1) розвиток рекреаційного туризму, як другорядної господарської галузі;
- 2) розвиток рекреаційного туризму визначається як пріоритетна сфера перспективного розвитку регіону з чітко визначеною відносно неї стратегією і програмою дій.

Найбільш ефективним та раціональним є другий варіант розвитку, адже це означає, що рекреація посяде значуще місце на всіх рівнях державного регулювання, що через різні форми сприяння стимулюватиме підприємницьку активність у сфері рекреаційного бізнесу, залученню інвестицій, в тому числі й іноземних. При цьому рекреація розглядається в широкому аспекті розвитку, високі орієнтири якого можуть бути досягнуті через забезпечення належного рівня інфраструктури, підготовки кадрів, екологічної безпеки. В такому випадку вона дасть своєрідний поштовх практичним діям в інших сферах, безпосередньо з нею не пов'язаних. Другий варіант, на думку автора і повинен стати основною стратегічною лінією державної політики рекреаційного освоєння областей України. При цьому слід виходити як з соціальних, так і з чисто економічних критеріїв. Рекреаційна галузь має розглядатися як сфера задоволення важливих суспільних потреб, яка до того ж є ефективною в економічному плані і повинна поступово зайняти одне з провідних місць у територіально галузевій структурі регіону. Такий підхід до рекреації диктує тактику дій і зміст програми її розвитку, що повинна передбачати формування такого ринкового середовища, організацій, економічні і правові умови якого сприяли б розвитку бізнесу в цій сфері, вільній конкуренції продуцентів рекреаційних послуг у рамках встановлених екологічних норм і територіальних регламентів.

Розвиток матеріально технічної бази рекреації заложитиме від багатьох чинників: рекреаційної активності населення, зростання його доходів,

коливання цін на путівки, темпів економічних реформ, впровадження української валюти та її конвертованості, насичення товарного ринку, лібералізації зовнішньо-економічної діяльності та ін. Тому прогнозувати процеси в рекреаційній сфері на віддалену перспективу надзвичайно важно.

В найближчій період очевидно, зберігатиметься тенденція на зниження життєвого рівня населення. Зростання цін випереджатиме зростання доходів. Посиляться соціальні диспропорції між різними верстами населення. В цей період треба очікувати значного перевищення пропозицій послуг над реальним попитом на них. Основний контингент відпочиваючих становитиме найбільш матеріально забезпечена частина населення.

Оскільки основну часті потенційних споживачів послуг санітарно-курортних засобів становлять люди похилого віку, а це переважно малозабезпечені верстви населення, то ймовірно зростання цін на путівки може відчутно знизити попит на лікування й оздоровлення в Трускавці, Моршині, Великому Любені, Немирові, на курортах Закарпаття. Тому актуальним залишається питання про державні дотації на санітарно-курортну сферу.

На найближчі роки, на думку автора, в основу рекреаційної політики треба покласти такі пріоритети: забезпечення «внутрішньої конвертованості» рекреаційних послуг шляхом підвищення їх якості та розширення асортименту, поліпшення умов обслуговування; обмеження нового будівництва рекреаційних об'єктів, реконструкція і модернізація діючих; концепція коштів та ресурсів на об'єктах інфраструктури. Вільні кошти туристських організацій на вигідних засадах доцільно вкладати в об'єкти, безпосередньо незв'язані з їх діяльністю (дороги, водопостачання і каналізація, зв'язок, служби сервісу тощо.). в перспективі ці інвестиції працюватимуть на туристичний ринок; організація приміських зон відпочинку. Оскільки існує значний нереалізований попит на оздоровлення і відпочинок в південних районах, доцільно створити умови для його задоволення в умовах регіону; з огляду на перспективу доцільною є організація виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції для задоволення потреб відпочиваючих у високоякісних продуктах харчування.

Світовий досвід показує, що налагодження такої справи при міжнародній сертифікації продуктів і відповідній рекламі може послужити серйозним привабливим фактором і розширити ринок збуту рекреаційних послуг; активне залучення приватного сектору (особливо в гірській частині) до рекреаційного бізнесу. Це дозволило б значною мірою (в першу чергу, в «пікові» періоди) в питаннях про розміщення відпочиваючих та їх харчування. Для цього слід провести інвентаризацію приватного житлового фонду, укласти прямі договори з його власниками, обумовивши в них всі умови співпраці, види і якість послуг, що надаються; пошук оптимальних форм залучення іноземного споживача через створення відповідного сервісу обслуговування і надання рекреаційних послуг, що користується попитом на міжнародному ринку (наприклад , ліцензійне мисливство) ; створення сучасної інформаційно-маркетингової служби в сфері рекреаційного бізнесу, основні завдання якої полягають у вивченні та прогнозуванні попиту на рекреаційні послуги, і внесення відповідних ініціатив органами управління щодо забезпечення балансу між попитом і пропозиціями; формування банку ділових ідей та їх експертна оцінка; вивчення структури і напрямів турецьких потоків та їх прогнозувань; вивчення міжнародного ринку рекреаційних послуг, активності і пропозиції зарубіжних партнерів тощо; підготовка висококваліфікованого персоналу у сфері рекреаційного бізнесу; налагодження потужної реклами, випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу.

Одже, реалізація наведених пріоритетів створить необхідні стартові умови для подальшого розвитку рекреаційної індустрії, що дозволить «відвернути» тенденцію до зниження попиту на лікувально-оздоровчі і туринські послуги, поступово розширити ринок їх збуту. Паралельно із цими процесами необхідно реалізувати ряд науково організованих засобів з метою забезпечення екологічно-допустимих масштабів, темпів і територіальних пропозицій розвитку рекреаційного комплексу.

Висновки до розділу 4

Одже, підсумовуючи наведене, можна зробити такі висновки. Україна має всі об'єкти передумови, щоб стати однією з передових рекреаційно-туристичних країн світу, однак аналіз сучасного стану функціонування вітчизняної рекреаційної сфери свідчить про те, що ефективність її діяльності стримується через невирішеність низки проблем. Насамперед, це проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування галузі, для вирішення яких необхідно внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства; затвердження національних стандартів усіх видів рекреаційної і туристичних послуг.

Основними напрямками формування ефективного механізму реалізації стратегічних завдань подальшого розвитку рекреаційно-туристичної сфери має бути: оптимально збалансовано державне та регіональне регулювання суспільно-економічних відносин у сфері організації та розвитку рекреації та туризму; забезпечення доступності санаторно-оздоровчих та рекреаційно-туристичних послуг для всіх верст населення; ефективна інвестиційна політика.

Вирішення існуючих проблем названих у статті, та врахування існуючих перспектив розвитку рекреаційно-туристичної сфери України стане запорукою модернізації наявного рекреаційного та туристичного потенціалу держави, динамічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери, забезпечення її сталої конкурентної спроможності серед стратегічно пріоритетних секторів національної економіки.

Основною метою ліцензування рекреаційної діяльності є забезпечення захисту прав та законних інтересів держави та споживачів рекреаційних послуг, підвищення рівня обслуговування в сфері рекреації, приведенні його у відповідність до міжнародних стандартів. На жаль, на цей час не можна сказати, що вказані цілі досягнуті шляхом ліцензування. Перш за все, це обумовлено неоднорідністю рекреаційних послуг, а отже необхідністю отримання ліцензії окремо на кожен з видів діяльності, що її провадить рекреатор. Через те, що ліцензування в сфері рекреації здійснюється різними

органами наявні неузгоджені між собою ліцензійні умови, виникають труднощі при здійсненні нагляду та контролю за діяльністю рекреаторів. Отже для впорядкування діяльності в сфері рекреації, для забезпечення контролю за цією діяльністю доцільним вважається об'єднати усі зазначені види рекреаційної діяльності, випрацювати загальні умови її ліцензування та особливі умови для конкретних напрямів рекреаційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Поняття «туристично-рекреаційний комплекс» в науковій літературі трактується по-різному і має безліч особливостей; їх врахування дозволило надати авторське визначення ТРК регіону. Будь-який комплекс не є виключенням ТРК, має свою структуру і виконує ряд суспільно необхідних функцій. Розглядаючи передумови розвитку ТРК регіону за основу потрібно приймати систему таких складових туристично-рекреаційного процесу, як туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційні потреби та економічні можливості регіону. Вони стають основою для розвитку і ефективного функціонування туристично-рекреаційного комплексу як невід'ємної частини економіки регіону.

Сьогодні розвиток туристичної галузі є надзвичайно актуальним для України. Країна має потужний потенціал, унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток, значні рекреаційні можливості приваблюють дедалі більше туристів, у тому числі й іноземних. Але його економічна віддача поки що незначна. Забезпечувати належну віддачу від цього потужного потенціалу, використовувати його для активного відпочинку та оздоровлення людей можна лише за умови чіткої організації туризму, впровадження ефективних механізмів управління та регулювання галузі, залучення до неї досвідчених і кваліфікованих кадрів. Виходячи зі світового досвіду, необхідно забезпечити зацікавлений підхід до розвитку туризму законодавчі та виконавчі органи, щоб туристична галузь стала частиною загальнодержавної гуманітарної політики і пріоритетів, враховувалася при розгляді інших питань, які мають національне значення. Реалізація зазначених в дослідженні заходів дозволить підвищити ефективність управління розвитком туризму, проводити активну регіональну політику у сфері туризму, забезпечити координацію заходів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу. Також дозволить збільшити туристичні потоки на регіональному ринку туристичних послуг, організувати нові робочі місця, збільшити надходження до державних та

місцевих бюджетів, сприяти підвищенню міжнародного авторитету України як туристичної держави на світовому туристичному ринку.

Перспективність та прибутковість рекреаційно-туристичної галузі обумовлює доцільність сприяння розвитку туристичного бізнесу. Одним із напрямків такого сприяння може бути створення спеціальних туристично-рекреаційних зон. Важливим засобом підвищення ефективності рекреаційного природокористування в умовах ринкової економіки є плата за використання рекреаційних ресурсів. У практиці рекреаційного господарювання застосовується три види платежів: платежі за використання природних рекреаційних ресурсів; відрахування за понаднормативне їх використання і за користування загальною інфраструктурою. Кількісна обмеженість і якісні відмінності рекреаційних ресурсів в умовах ринкової економіки породжують різницю в результатах господарського використання цих ресурсів, тобто суб'єкти господарювання отримують різну величину додаткового прибутку. Важливе значення щодо використання природних ресурсів у сфері туризму має також діяльність місцевих органів управління, громадських і приватних організацій, які розробляють і реалізують програми розвитку конкретних територій з метою рекреації і туризму. Їхня співпраця з природоохоронними органами забезпечить комплексність дій із збалансованого природокористування. При цьому основними організаційними формами освоєння та використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів в умовах ринку повинні стати ділові мережі, кластери, рекреаційно-туристичні парки, регіональні туристичні корпорації. Подальше дослідження проблеми рекреаційно-туристичного природокористування є особливо актуальним для депресивних районів України, де ресурсні можливості території використовуються недостатньо і переважно екстенсивно, часто не приділяється належна увага збереженню навколишнього середовища.

Варто виділити три форми рекреаційної ренти: монопольну, диференційну, абсолютну. Монопольна рекреаційна рента виникає при експлуатації особливо цінних рекреаційних ресурсів, які, як правило, є

державною власністю і надходитиме державним, муніципальним органам влади та суб'єктам господарювання. Диференційна і абсолютна рекреаційна рента виникає при експлуатації ресурсів місцевого значення надходить місцевим органам влади та суб'єктам господарювання.

Аналіз принципів організації туристичної галузі країн, що мають розвинуту індустрію туризму, доводить необхідність надання державної підтримки розвитку туризму, зокрема, у сфері інформаційно-рекламної діяльності, приклади фінансування якої, наведені вище, не залишають сумнівів у доцільності саме такого розуміння значення туризму та проведення відповідної державної політики, що є передумовою формування галузі як високоприбуткового сектора економіки, чинника соціального розвитку та культурного піднесення країни при збереженні її самобутності та національної суті туристичної галузі, гармонійної інтеграції України у європейські та світові глобалізаційні та гуманізаційні процеси.

Сфера рекреаційних послуг різноманітна, тому необхідно використовувати диференційований підхід при розробленні та впровадженні власної системи ефективності та якості із забезпеченням відповідності стратегії окремого підприємства до стратегії успіху галузі в цілому. Вибравши свою модель, підприємству сфери рекреаційних послуг необхідно відповідно до неї проводити бізнес-процеси, результатом яких буде підвищення ефективності та якості проведених робіт і послуг, що надаються.

Модель забезпечення ефективності та якості підприємств сфери рекреаційних послуг повинна орієнтуватись на місію, мету, тактику і зобов'язання в галузі ефективності і якості та містити керуючу (включаючи систему управління ефективністю і якістю) і керовану підсистему. Особливістю такої моделі повинен бути комплексний підхід до управління з вбудованими елементами, що забезпечують результативність та якість рекреаційних послуг. Головним критерієм системи управління є забезпечення результативної взаємодії з метою створення якісного конкурентоспроможного рекреаційного продукту. Досягнення цілей взаємопов'язаних процесів може здійснюватися за

допомогою механізму підвищення ефективності та якості рекреаційних послуг, який виробляє коригувальні дії для забезпечення дієвості і якості процесу створення і надання рекреаційних послуг. Механізм виконує головне завдання: забезпечення результативності та якості рекреаційних послуг при вдосконаленні організаційного процесу, координації діяльності та контролю виконання на підприємствах сфери рекреації, слугує інструментом управління і вдосконалення численних і різноманітних підприємств сфери рекреаційних послуг, із забезпеченням результату підвищення їх конкурентоспроможності та поліпшення результативності та якості реалізованого рекреаційного продукту.

Аналіз туристичної діяльності у Львівській області показав, що об'єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів і т.д. Проте існує і ряд факторів, які перешкоджають ефективному розвитку цього виду діяльності на сучасному етапі. При визначенні проблем розвитку галузі та шляхів їх вирішення слід оптимально поєднати соціальні потреби населення на оздоровлення та відпочинок із економічними вигодами. Тому туристичну індустрію необхідно розглядати як сферу задоволення важливих суспільних потреб, яка до того ж є ефективною в еколого-економічному плані і повинна поступово зайняти одне із перших місць в економічній структурі області. А ефективний розвиток туризму, повинен базуватися на раціональному використанні природних та кліматичних умов, етнічних, історичних, архітектурних пам'яток краю, що в свою чергу, дозволить значно збільшити потік іноземних туристів в Україну й приплив валютних надходжень в економіку країни. Саме розвиток туризму та рекреації стимулюватиме економічну активність, розвиток малого й середнього бізнесу, створить робочі місця в різних секторах економіки, зменшить відтік кадрів за кордон.

Трускавець є найстарішим курортом в Україні, зараз йому 195 роки. Територія 20 км². Виняткова цінність регіону - джерела лікувальних

мінеральних вод («Нафтуся», «Юзя», «Софія», «Броніслава», «Марія» «Трускавецька»). На території міста розміщені палаци культури, музеї, бібліотеки, кінотеатри. Лікуванням та оздоровленням людей на курорті займаються майже тисяча висококваліфікованих лікарів різних спеціальностей. На базі курорту створені і працюють ряд науково-дослідних установ та лабораторій. Систематично в місті-курорті проводяться міжнародні і регіональні науково-практичні конференції. Тут лікують людей з хронічними патологіями печінки, нирок, травних шляхів. Нині місто-курорт Трускавець став одним із найкрупніших в індустрії здоров'я України. Сюди щорічно приїжджають на лікування та оздоровлення сотні тисяч людей. Україна мак потужний рекреаційний комплекс, проте розвиток комплексу стимулюється низкою проблеми, як от підвищення пропускної здатності рекреаційного господарства, нерівномірність його використання, тобто сезонність, тощо. Нерозв'язаною залишається проблема територіальності розміщення рекреаційного природокористування. Аналізуючи рекреаційну зону України, необхідно зазначити, що на території нашої держави знаходяться численні санаторії та пансіонати з відпочинковими та лікувальними якостями; будинки відпочинку, бази та інші заклади.

Санаторно-курортна діяльність є відносно самостійним видом економічної діяльності, спрямованої на надання послуг громадянам у процесі лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань шляхом використання природних лікувальних ресурсів. Виступаючи як господарська діяльність, вона охоплює основні та допоміжні види діяльності з охорони здоров'я у спеціалізованих закладах.

Основні перспективи, які можуть очікувати регіон від розвитку оздоровчо-курортної сфери, може спричинити:

- збільшення зайнятості населення в регіоні, що нині є особливо проблемним завданням;
- збільшення доходів населення регіону, що дасть зменшити межу бідності;

- надходження коштів у місцеві бюджети, що дасть змогу забезпечувати соціальну сферу для населення регіону;
- приплив іноземних туристів, що сприятиме входженню регіону в Європейську інтеграцію відпочинку і туризму.

Таким чином, основним завданням успішного вирішення проблеми розвитку оздоровчо-курортної сфери в регіоні в перспективі є створення механізму державного регулювання, спрямованого на розвиток адаптивного і стійкого організаційно-економічного та оздоровчого механізму, інтегрованого в ринкову економіку, здатного виживати в умовах конкурентного середовища, створювати профілактичну та відновлювану продукцію, надавати ефективні оздоровчі та сервісні послуги, виготовляти необхідні товари курортного й туристичного попиту.

Соціальними наслідками запровадження нових підходів лікувально-оздоровчого туризму у практику функціонування санаторіїв є такі:

1) формування у складі національної системи охорони здоров'я інноваційних функціональних підсистем «релаксація» та «активний відпочинок»;

2) підвищення рентабельності вітчизняної санаторно-курортної галузі за рахунок впровадження в її роботу закономірностей міжнародного туристичного бізнесу і технологій управління якістю окремих сервісних процесів.

Для цього необхідна розробка нових способів організації сервісу з метою найбільш повного задоволення не лише вузько-лікувальних, але й загалом релаксаційно-відпочинкових потреб споживачів під час їх перебування на курорті.

Важливою складовою посилення уваги до проблем малих міст є прийняття Верховною Радою України Закону України –Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст¹, у якому значне місце відведене питанням раціонального використання та збереження туристично-рекреаційного, культурно-історичного та природного потенціалу як засобу покращення соціально-економічного становища. Проте важливо, щоб ця

програма була профінансована повною мірою з державних коштів та коштів малих міст, а реалізовані заходи були ефективними і в короткостроковій, і у довгостроковій перспективі.

Привабливість рекреаційних послуг окремого регіону для відпочиваючих залежить від економічного розвитку, від розвитку інфраструктури у регіоні, а також від державної рекреаційної політики, яка може вчасно виявити проблемну розвитку регіону, визначити їх причини та створити умови для якісного вирішення цих проблем за допомогою проведення якісної регіональної політики розвитку рекреації. Політика регіонального розвитку рекреації повинна також враховувати ситуацію у кожному окремому регіоні та бути націленою на усунення перешкод для реалізації потенціалу розвитку міст. Регіональна рекреаційна політика повинна бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіону, тобто рекреаційні послуги, які пропонуються у регіоні, повинні відповідати стандартам у загальнодержавному і міжнародному масштабах. Для регіонів з низьким рівнем розвитку основну увагу потрібно приділяти досягненню конкурентоспроможності рекреаційних послуг регіону. Проаналізувавши усе викладене вище, можна зробити висновок, що маючи значний економічний та інтелектуальний потенціал, гарні природно-кліматичні та туристично-рекреаційні можливості, Україна загалом, як і регіони зокрема, за інтегрованою оцінкою ефективності економіки, рівнем життя та екологічної безпеки, а також конкурентоспроможності суб'єктів господарювання поки що значно поступається країнам Західної і Центральної Європи, але за умов розумної державної політики розвитку регіонів країни Україна має усі можливості зайняти одне з перших місць у Європі за розвитком туристично-рекреаційної індустрії.

Для запланованого розвитку рекреаційних послугу регіонах потрібно:

- підвищувати кількість туристів, які відвідують регіон;
- постійно підвищувати обсяг попиту на рекреаційні послуги у регіоні;
- посилювати тенденції розвитку різних видів туризму;

- створювати у регіоні комплексний рекреаційний продукт, який може конкурувати з рекреаційними продуктами сусідніх регіонів.

Також для ефективної реалізації регіональної рекреаційної політики потрібна зацікавленість місцевого населення та органів влади у розвитку рекреації та туризму в регіоні, яке має бути зумовлене розумінням корисного впливу рекреаційних послуг на розвиток регіону. Важливим фактором ефективного розвитку регіональної рекреаційної політики є переорієнтація попиту туристів на різноманітні рекреаційні послуги з місць з високими доходами до слаборозвинутих регіонів.

Удосконалення системи наукових методів управління розвитком рекреаційно-туристичного природокористування дасть можливість підвищити ефективність використання природно-рекреаційного потенціалу регіону. Залучення територій з цінними оздоровчими властивостями повинно відбуватися на основі регіональної стратегії розвитку рекреаційно-туристичного природокористування. Це дає можливість визначити пріоритетні напрями розвитку та обґрунтувати часову структуру практичних заходів. При формуванні такої стратегії розвитку доцільно використовувати типологію адміністративних районів; кластерний аналіз природно-рекреаційних комплексів; прогнозування потреб населення в територіях з цінними оздоровчими властивостями; аналіз чинників, що впливають на потоки відпочиваючих. Важливою умовою підвищення ефективності використання природно-рекреаційного потенціалу є створення рекреаційно-туристичних центрів. Їх основне призначення полягає в управлінні розвитком сфери відпочинку та використанням оздоровчих ресурсів на певній території. Проведене групування природно-рекреаційних комплексів за зонами відповідальності рекреаційно-туристичних центрів дасть можливість розробити рекомендації щодо послідовності залучення територій з цінними оздоровчими властивостями до господарського використання.

Звертання до проблеми регіонального людського розвитку є наслідком пошуку теоретичних основ досліджень регіональних підсистем (соціальної,

економічної, виробничої, природно-ресурсної, екологічної, рекреаційної), що дозволяє розглядати адміністративно та організаційно утворені адміністративно-територіальних одиниці як об'єкти управління в умовах реалізації переходу до сталого розвитку і потребують подальшого дослідження. Найбільш елементарними передумовами людського розвитку є довге та здорове життя, освіта, гідний спосіб життя, дозвілля та володіння політичними і громадськими свободами, необхідними для участі в житті суспільства. Таке розуміння курортно-рекреаційного району і його ролі в розвитку країни і суспільства вимагає переосмислення усталених уявлень про пріоритети, механізми, форми і методи його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешугіна Н.О., Барановська О.В., Барановський М.О., Зеленська О.О., Смаль І.В., Філоненко І.М. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства. Навчальний посібник. Чернігів: Видавництво ЧНТУ. 492 с.
2. Давидюк Ю. В, «Туристсько-рекреаційний комплекс: сутність, структура, функції» Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (травень 2015 р.). Житомир: ЖДТУ, 2015.
3. Давиденко І.В., «Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі". Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. Ч.2. С.49-52.
4. Кравців В., Матолич Б., Гулич О., Полюга В. «Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння» Регіональна економіка. 2002. №2. С.134-143.
5. Кравченко Н.О., Зеленська О.О. «Сучасні підходи до класифікації факторів формування, розвитку і територіальної організації рекреаційного господарства». Матеріали науково-практичної конференції «Природничі науки на межі століть». Ніжин, 2004. 271 с. С.147-149.
6. Кратінов Р.О. «Методологічні засади створення регіонального рекреаційно-туристичного комплексу» Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2009. №10 (173). С.122-127.
7. Кужелівський М.В. «Туризм у сучасному світі як головна форма рекреаційної діяльності» Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку" (м. Умань, 30-31.10.2019 р.). Умань: Візаві, 2019. 350 с. С.121-122.
8. Закон України «Про Туризм»

9. Положення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України»
10. Будзович Г.В. Науковий зміст і сутність поняття рекреаційний потенціал. Екологічні науки. 2012. №2. С.130-133.
11. Лазарева О.В. «Тактика розвитку потенціалу заповідних територій» Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні" (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.) Херсон: ХДАЕУ, 2021. 327 с. С.35-38.
12. Мигалина Ю.Ю. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2011. Вип.ІІІ(43). Розвиток санаторно-курортної справи в Україні
13. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К. : Київ. ун-т, 2001. - 395 с. - Бібліогр.: с. 341-372. - укр.
14. Балабанов Г.В., Сайчук В.С. Роль географії у науковому пошуку в галузі туризму і рекреації в Україні. Економічна та соціальна географія. 2013. Вип.3. С.21-28.
15. Скрипко, Т. О.. Інноваційний менеджмент : підручник. К. : Знання, 2011. 423 с.
16. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія, Центр навчальної літератури, 2007. - 312 с.
17. Гавран В.Я. Аналіз сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційної сфери України. Збірник тез за матеріалами VIII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників "Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні". 26-31 березня 2012 р. С.191-193
18. Вуйцик О. «Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави», Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини. 2008. Вип.24. С.35-42.

19. Богатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. 2011. №4. С.48-51

20. Бережна І.В. Проблеми оцінки рекреаційного потенціалу. Матеріали доповідей II науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". - 15-16 вересня 2006 року, м. Бердянськ

21. Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Лютак О.М. «Сутність та складові елементи формування туристично-рекреаційної інфраструктури в сучасних умовах» Економічні науки. Серія : Економічна теорія та економічна історія. 2015. Вип.12. С.11-21.

22. Грішнова О.А. "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою" Матеріали доповідей II науково-практичної конференції. - 15-16 вересня 2006 року, м. Бердянськ.

23. Дишловий І.М. «Стратегії розвитку регіонів рекреаційно-туристичної спеціалізації. Туризм і рекреація як чинники людського розвитку» Матеріали III науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". Бердянськ: АУІТ "АРІУ", 2007.

24. Довгаль Т.О., «Роль туристсько-рекреаційного комплексу в активізації розвитку регіональної економіки» Влащенко Н.М. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами" (м. Луцьк, 8 грудня 2016 р.) Луцьк: Луцький НТУ, 2016. Ч.2. 223 с. С.71-74.

25. Домбровська С.М. «Основні напрямки державного управління рекреаційною сферою на прикладі зарубіжного досвіду». Державне будівництво. 2014. №2.

26. Євдокименко В.К. «Рекреація і туризм: управління ендогенно орієнтованим розвитком в умовах глобальних взаємовпливів» Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2011. Випуск IV (44).

27. Жученко В.Г. «Відпочинок міського населення в умовах послаблення карантину». Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні технології в готельно-ресторанному бізнесі» (м. Київ, 19-20 травня 2020 р.). К.: НУХТ, 2020. 305 с. С.82-83.

28. Жученко В.Г. «Передумови розвитку рекреаційної діяльності в Україні» Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції "Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: людинорозмірність, духовність, партнерство, кооперація" (м. Полтава, 1 листопада 2016 р.). Полтава: ПУЕТ, 2016. 231 с. С.62-64.

29. Завадинська О.Ю. «Світовий і вітчизняний досвід розвитку SPA-індустрії як перспективного напрямку надання послуг в сфері гостинності» Тези доповідей ІV Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю «Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації» (м. Київ, 20-21 травня 2021 р.) К.: Вид. центр КНУКіМ, 2021. 426 с. С.340-343.

30. Іванов А.М. «Шляхи удосконалення інституціонального механізму рекреаційно-туристичної політики України» Бізнес-навігатор. 2018. Вип.1- 1(44). С.72-76.

31. Казачковська Г.В. «Можливості сталого розвитку туризму та курортів в Україні» Матеріали доповідей ІІ науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". - 15-16 вересня 2006 року, м. Бердянськ.

32. Каленюк І.С., Котенко Т.М. «Підходи до визначення соціальної результативності сфери рекреації та туризму». Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. 2016. Т.21. Вип.3. С.113-118.

33. Карлова О.А., Сапельнікова Н.Л. «Рекреаційно-туристичні послуги: соціально-економічні аспекти функціонування та розвитку». Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. №4(70). Том 3. С.99-104.

34. Кислий В.М., Шевченко Г.М. «Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні» Механізм регулювання економіки. 2007. №2. С.27-36.
35. Кифяк В.Ф. «Особливості управління рекреаційно-туристичною сферою в Україні» м. Чернівці
36. Кифяк В.Ф. «Формування рекреаційно-туристичного кластеру та його вплив на підвищення ефективності управління сферою рекреації і туризму» Матеріали доповідей III науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". - Бердянськ: АУІТ "АРІУ", 2007.
37. Кобанець Л.О. «Динаміка сучасного світового розвитку рекреаційної діяльності» Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами» (в туристичній сфері). 2006. №10. С.140-149.
38. Ковенська О.А. «Інноваційна модель рекреаційної системи України» Звіт про виконання другого етапу науково-дослідної роботи на тему: "Дослідження шляхів забезпечення економічної безпеки територій". Дрогобич: ДДПУ, 2006. С.49-55
39. Корнєва Т.С. «Проблеми розвитку рекреаційного регіону» Матеріали доповідей III науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". - Бердянськ: АУІТ "АРІУ", 2007.
40. Корогодова О.О. «Ефективність рекреації: економічний аспект» Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля». К., 2004.
41. Воробйова Н.П. «Розвиток рекреаційно-туристичної сфери України в умовах пандемії» Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні» (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.) Херсон: ХДАЕУ, 2021. 327 с. С.16-18.
42. Влащенко Н.М. «Потенціал санаторно-курортного комплексу: завдання дослідження і розвитку» Збірник наукових праць Луцького

національного технічного університету Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». 2008. Випуск 5 (17). Ч.1.

43. Ведмідь Н. І. «Сучасний стан санаторно-курортної галузі України» Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика управління економічним розвитком» м. Київ, 22-24 листопада 2012 року. В 3 т. Т.1. С.198-200.

44. Вачевський М.В., Свінцов О.М., Кузнецов В.Ф. «Рекреаційні можливості Трускавецько-Східницького регіону» Український бальнеологічний журнал. 2000. №3-4. С.101-105.

45. Бабов К.Д. «Особливості застосування природних курортних ресурсів як лікарських засобів у медичній практиці» Матеріали Міжнародного конгресу –Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку». Трускавець. 2000. 275 с. С.17-18.

46. Бойко Г.М. «Рекреаційна діяльність як складова філософії здорового способу життя» Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2013. Вип.112(3). С.97-99.

47. Войтович С.Я. «Процес задоволення потреб споживачів у послугах закладів санаторно-курортного профілю Безуглий І.В. Проблеми розвитку маркетингу регіональної рекреаційно-туристичної системи» Торгівля і ринок України. 2013. Вип.35. С.45-53.

48. Войтович С.Я. «Процес задоволення потреб споживачів у послугах закладів санаторно-курортного профілю» Торгівля і ринок України. 2013. Вип.35. С.45-53.

49. Давиденко І.В. «Вплив рекреаційно-туристичної діяльності на ефективність функціонування економіки регіону» Матеріали доповідей II науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою" (м. Бердянськ, 15-16 вересня 2006 р.)

50. Нікіпелова О.М., «Невикористані можливості застосування природних лікувальних ресурсів Карпатського регіону» Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. –Трускавець, 2000. 275 с. С.19-20.

51. Новикова В.І. «Використання природоохоронних об'єктів у рекреаційній діяльності» Матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації" (м. Переяслав-Хмельницький, 30 листопада 2016 р.) Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип.19. С.55-59.

52. Новикова В.І. «Звичайна та специфічна інфраструктура рекреаційної діяльності» Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм і гостинність: вчора, сьогодні, завтра» (м. Черкаси, 12-13 жовтня 2016 р.). Черкаси: Третьяков О.М., 2016. С.156-160.

53. Новикова В.І., Пустовойт А.С. «Природно-лікувальні ресурси санаторно-курортного комплексу України» Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції "Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку" (м. Черкаси, 16-17 жовтня 2014 р.) Черкаси: Брама-Україна, 2014. С.381-391.

54. Овсяннікова Н.В. «Організаційно-економічний механізм використання рекреаційних ресурсів національного природного парку» Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. 2009. №13. С.108-114.

55. Олексин І.І. «Проблемні питання розвитку рекреаційно-туристичного бізнесу» Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» (м. Львів, 31 жовтня - 1 листопада 2018 р.) Львів: ЛТЕУ, 2018. 342 с. С.114-117.

56. Павліш Л.В. «Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму та рекреації» Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип.15. С.124-128.

57. В.І. Павлов «Формування регіонального ринку рекреаційних послуг» Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. Трускавець, 2000. 275 с. С.31-34.

58. Пахтер Ю.О. «Мінеральні води як важлива складова розвитку курортно-рекреаційної сфери» Науковий вісник УжНУ. 2009. Серія «Економіка». Випуск 28. С.45-48.

59. Перетятко І.І. «Рекреаційні ресурси України та проблеми їх раціонального використання» Перехідні економічні системи. 2001. Вип.4. С.297-299.

60. Провоторова Є.В. «Ліцензування як засіб державного регулювання в сфері рекреації» Матеріали доповідей III науково-практичної конференції "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". - Бердянськ: АУІТ "АРІУ", 2007.

Додаток 1

Додаток 1

Додаток 2

